

**UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2009

Lucie Skoumalová

**Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická**

Vývoj ošetřovatelství v ČSR v 1. polovině 20. století

Lucie Skoumalová

**Bakalářská práce
2009**

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra historických věd
Akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lucie SKOUMALOVÁ**

Studijní program: **B7105 Historické vědy**

Studijní obor: **Kulturní dějiny**

Název tématu: **Vývoj ošetřovatelství v ČSR v 1. polovině 20. století**

Zásady pro vypracování:

- 1.) Úvod
- 2.) Minulost ženských profesí v 1. polovině 20. století
- 3.) Vývoj ošetřovatelství v českých zemích
  - a) diplomované sestry
  - b) laické ošetřovatelství
- 4.) Církevní ošetřovatelské řády
- 5.) Postavení ošetřovatelek v první polovině 20. století
- 6.) Závěr

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Halířová, Martina, Lenderová, Milena. Zdravotnictví a sociální péče v Pardubicích (1888-1914). Pardubice: Univerzita Pardubice 2002.

Havránek, Jan, Svobodný, Petr. Profesionalizace akademických povolání v českých zemích v 19. a v první polovině 20. století. Praha. Karolinum 1996.

Hlaváčková, Ludmila, Svobodný, Petr. Dějiny lékařství v českých zemích. Praha: Triton 2004.

Kafková, Vlastimila. Z historie ošetrovatelství. Brno: Institut pro další vzdělávání středních zdravotnických pracovníků 1992.

Kafka, Josef. 350 ženských povolání. Praha. Nakladatelství F. Šimáček 1916.

Svobodný, Petr. České zdravotnictví. Vize a skutečnost. Složitá peripetie od plánů k realizaci. Praha. Karolinum 2005.

Fondy: Brno: II. státní ošetrovatelská škola, Hronova 7, Brno.

Hradec Králové: Ošetrovatelská škola šedých sester III. Řádu Svatého Františka v Hradci Králové

Vedoucí bakalářské práce: **prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc.**
Katedra historických věd

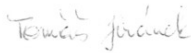
Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2008**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2009**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2008

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice.

V Letovicích dne 15. 6. 2009

Lucie Skoumalová

Souhrn

Tato práce se zabývá vývojem ošetrovatelství v ČSR v první polovině 20. století. V úvodních kapitolách je stručně nastíněn přehled možností vzdělání a dostupného povolání žen v uvedené době.

Dále práce popisuje vývoj společenského a sociálního postavení ošetrovatelského personálu, změny platových, služebních a jiných poměrů v průběhu první poloviny 20. století.

Práce obsahuje retrospektivní vývoj ošetrovatelství, výčet a popis nejrozšířenějších mužských a ženských ošetrovatelských řádů v českých zemích, rozdělení a popis jednotlivých druhů ošetrovatelek, rozdíly mezi nimi jak ve vzdělání, tak po stránce jejich postavení ve společnosti.

V závěru se práce zabývá spolkovou činností diplomovaných sester, zaměřuje se na jimi vydávaná periodika a na konání a výsledky ošetrovatelských sjezdů.

Klíčová slova

dějiny ženy - 19. a 20. století - emancipace – vzdělání - ošetrovatelství

Abstract

In this thesis there is an attempt to describe the development of medical treatment in ČSR during the first half of the 20th century. In the beginning chapters I shortly describe the development of possible education and accessible occupation of women in that time.

There is also a description of progression in social status of nurses, the changes in wages and services.

This thesis contains the retrospective progress in the medical treatment, enumeration of the most common medical institutes in our country, the description and division of particular sorts of nurses, the differences between them in education as well as in their status in society.

At the close, the thesis deals with society activity of qualified nurses, aim at issued periodicals and at hearings and results of medicals conventions.

Keywords

history of woman - 19th and 20th century - emancipation - education - treatment

Obsah

1. Úvod	8
2. Historie první republiky	11
3. Postavení žen za první republiky	12
4. Možnosti vzdělání žen za první republiky	13
4. 1 Základní vzdělání - Obecné a měšťanské školy	15
4. 2 Organizace středních škol v Československu	15
4. 3 Vysoké školy	17
5. Ošetřovatelské řády	18
5. 1 Mužské ošetřovatelské řády	18
5. 2 Ženské ošetřovatelské řády	20
6. Retrospektivní vývoj ošetřovatelství	22
6. 1 Sv. Anežka, zakladatelka českého ošetřovatelství	23
6. 2 Středověké a novověké špitály	24
6. 3 Osvícenské reformy	25
6. 4 Florence Nightingová, Nikolaj Ivanovič Pirogov	27
6. 5 Vznik Červeného kříže	28
6. 6 Ošetřovatelství od 2. poloviny 19. století	29
6. 6. 1 První česká ošetřovatelská škola v Praze	30
6. 7 Ošetřovatelství do roku 1918	31
7. Vzdělání ošetřovatelek za první republiky	32
7. 1 Ošetřovatelské školy	33
7. 1. 1 Příjímací zkoušky	37
7. 1. 2 Výuka	38
7. 1. 3 Přednáškové místnosti a vybavení školy, učebnice	41
7. 1. 4 Závěrečná diplomová zkouška	41
7. 1. 5 Obecné poznatky o průběhu ošetřovatelského školení	42
7. 2 Ošetřovatelské kurzy	43
8. Vývoj ošetřovatelství za první republiky	44
8. 1 Kategorizace ošetřovatelek v období první republiky	47
8. 2 Postavení ošetřovatelek za první republiky	48
8. 3 Služba ošetřovatelek v nemocnici	49
8. 4 Platové a jiné poměry ošetřovatelek	51
8. 5 Ubytování ošetřovatelek	54
8. 6 Pracovní doba ošetřovatelek	55
8. 6. 1 Pracovní oděv ošetřovatelek	56
9. Spolková činnost diplomovaných sester	57
9. 1 Spolek diplomovaných sester	58
9. 2 Ošetřovatelský poradní sbor	59
9. 3 Sjezdy diplomovaných sester	59
10. Ošetřovatelství po druhé světové válce	61
11. Závěr	62
12. Ressume	64
13. Seznam použité literatury a pramenů	65

1. Úvod

Ve své bakalářské práci se pokusím popsat vývoj ošetrovatelství v první polovině 20. století na českém území. Mimo to se zaměřím i na postavení a možnosti vzdělání žen v popisované době. Práce se zaměří i na retrospektivní vývoj ošetrovatelství, výčet a popis nejrozšířenějších mužských a ženských ošetrovatelských řádů v českých zemích, rozdělení a popis jednotlivých druhů ošetrovatelek, rozdíly mezi nimi jak ve vzdělání, tak po stránce jejich postavení ve společnosti. Dále bych chtěla ve své práci popsat spolkovou činnost diplomovaných sester, seznámit čtenáře s periodiky, které ošetrovatelky vydávaly, s konáním a výsledky ošetrovatelských sjezdů, aj. Kromě základních pramenů, které představují články z dobových lékařských periodik a ministerská nařízení, budu čerpat z dostupné literatury, která se touto tematikou zabývá.

Pro zpracování dostupných informací k danému tématu jsem si zvolila metodu obsahové analýzy dokumentů, především se zaměřením na dobové články v lékařských periodikách. Toto zaměření nebylo předem cílené, ale bylo ovlivněné především tím, že při hledání literatury k danému tématu jsem zjistila, že ošetrovatelství v českých zemích není ještě příliš zpracované téma a píše o něm jen pár autorů. Použitou literaturu je možné rozdělit na díla, která se otázkou vývoje ošetrovatelství zabývají pouze okrajově, a na ty, která této otázce věnují celou či alespoň podstatnou část práce.

Ke druhé skupině patří především kniha Vlastimily Kafkové *Z historie ošetrovatelství*.¹ Autorka v této knize podává ucelený přehled o vzniku a vývoji ošetrovatelství od jeho prvopočátku až do 50. let 20. století. Kniha je chronologicky uspořádaná na čtyři základní oddíly, tj. vývoj ošetrovatelství do roku 1918, druhý oddíl je v časovém rozmezí let 1918 – 1939, třetí část se zaměřuje na dobu 1939 – 1945 a poslední oddíl popisuje první poválečné období. Výhodou knihy je to, že obsahuje řadu odkazů, na které se může čtenář obrátit, chce – li se o tématu dozvědět více. Dílo je přehledné, čtivé a patřilo k nejčastěji využívanému zdroji v mé práci. Další důležitý zdroj informací představovala kniha Petra Svobodného a Ludmily Hlaváčkové *Dějiny lékařství v českých zemích*.² Kniha se zaměřuje především na vývoj lékařství v českých zemích a ošetrovatelství není její primární doména. I tak se dá z knihy vyčíst řada důležitých informací vztahujících se k ošetrovatelství, na rozdíl od Kafkové, jde především o informace týkajících se postavení ošetrovatelek ve společnosti. Pozitivum knihy je možno vidět v tom, že v ní autoři velmi

---

¹ KAFKOVÁ, Vlastimila. *Z historie ošetrovatelství*. Brno, 1992. ISBN 80-7013-123-3.

² SVOBODNÝ, Petr – HLAVÁČKOVÁ, Ludmila. *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha, 2004. ISBN 80-7254-424-1.

přehledně a podrobně popisují vývoj lékařství na českém území a díky tomu si čtenář může vytvořit všeobecný obraz o tom, jak vypadalo lékařství v jednotlivých časových etapách. Mluvíme – li o ošetřovatelství, je nutno zmínit Martu Staňkovou, která na toto téma napsala řadu děl, jako např. *České ošetřovatelství 7: Galerie historických osobností*³, množství učebnic pro budoucí zdravotní sestry a příspěvků v odborných lékařských periodikách, jako např. článek v časopise *Sestra* pod názvem *Sestra - reprezentant ošetřovatelské profese*⁴, aj.

Jak už bylo uvedeno výše, k vypracování této bakalářské práce jsem především čerpala z článků dobových lékařských periodik. Nejvíce jsem využila informace z časopisu *Československá nemocnice, Sestra a Zdravotnická pracovnice*. Tyto časopisy se mi staly dobrým zdrojem k získání poznatků o společenském postavení ošetřovatelek v popisované době, o vývoji a změně jejich platebních, pracovních, aj. poměrů. Z těchto časopisů jsem také čerpala informace týkající se výuky a vzdělání ošetřovatelek. Za zmínku stojí určitě článek M. Anzenbacherové *Ošetřovatelství v časopise Československá nemocnice*,⁵ Hazel Avis Goffové *Ošetřovatelství v Československu v Československé nemocnici*⁶ a článek E. Kleinschnitzové *Dnešní stav odborného ošetřovatelského školství v Československé nemocnici*,⁷ ze kterých jsem čerpala nejvíce.

Po nashromáždění a prostudování dostupné literatury a po analýze dokumentů k danému tématu jsem však zjistila, že uvedená doba, kterou jsem si pro vypracování bakalářské práce zvolila, tedy první polovina 20. století, je pro vypracování bakalářské práce velmi rozsáhlá. Jedná se o dobu, kdy byly české země součástí Rakouska – Uherska, o dobu vzniku samostatného Československa, toto období zahrnuje i Protektorát Čechy a Morava, druhou světovou válku i komunistickou Československou republiku.

Na základě těchto faktů a díky velkému množství dostupných informací, vztahujících se k tématu, jsem se rozhodla, že se ve své práci zaměřím především na vývoj ošetřovatelství v Československu v období první republiky, tj. od roku 1918 do roku 1938 a zcela upustím od prvotního úmyslu srovnávat ošetřovatelství v Brně a Hradci Králové. I když jsem měla v úmyslu do své práce zapracovat i popis možných ženských profesí v 1. polovině 20. století, od tohoto plánu jsem rovněž upustila. Po prostudování literatury na toto téma jsem si, jako

---

³ STAŇKOVÁ, Marta. *České ošetřovatelství 7: Galerie historických osobností*. Brno, 2001. ISBN 80-7013-329-5.

⁴ STAŇKOVÁ, Marta. *Sestra - reprezentant ošetřovatelské profese*. In *Sestra* 10, 2000, č. 1. s. 8 - 9. ISSN 1210-0404.

⁵ ANZENBACHEROVÁ, M. *Ošetřovatelství*. In *Československá nemocnice* 5, 1935, č. 9. s. 189 - 192.

⁶ GOFF, Hazel Avis. *Ošetřovatelství v Československu*. In *Československá nemocnice* 4, 1934, č. 9. s. 243 - 247.

⁷ KLEINSCHNITZ, E. *Dnešní stav odborného ošetřovatelského školství*. In *Československá nemocnice* 5, 1935, č. 6. s. 130 - 139.

v předešlém případě, uvědomila, že toto téma nelze shrnout jen na pár stránek, ale naopak, že se jedná o velmi široký okruh, a proto jsem se ve své bakalářské práci zaměřila především na postavení a možnosti vzdělání žen za první republiky.

2. Historie první republiky

S koncem první světové války se zhroutily tři velké říše - ruská, osmanská, habsburská a čtvrtá, německá, prošla zásadní proměnou. Na jejich místě vznikla mozaika nových samostatných států: Československo, Rakousko, Maďarsko, Rumunsko, Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (od roku 1929 Jugoslávie), bylo obnoveno Polsko, na severovýchodě pak Finsko, Estonsko, Lotyšsko a Litva.⁸

Dne 28. října 1918 dochází ke vzniku samostatného československého státu, tzv. první republiky. Do čela nově vzniklého státního útvaru zasedl prezident Tomáš Garrigue Masaryk (1850 - 1937), který byl roku 1935 ve své funkci vystřídán tehdejšími ministrem zahraničí Edvardem Benešem (1884 - 1948).⁹

Československo, vzhledem k etnickému promíšení obyvatel, bylo státem mnohonárodnostním. Podle statistiky z roku 1931 žilo na území Československé republiky 13 613 172 obyvatel z toho 6 850 000 Čechů (51%), 3 123 000 Němců (23,4), 1 910 000 Slováků (14,5%), 745 000 Maďarů (5,5%), 461 000 Rusínů, Ukrajinců a Rusů (3,4%), 180 000 Židů (1,3%), 75 000 Poláků (0,5%), menší počet Rumunů a jiných národností.¹⁰

Výsledky úsilí o zajištění územní celistvosti československého státu byly potvrzeny na Pařížské mírové konferenci (1919 - 1920). Území státu tvořily v podstatě země bývalé Koruny české a severní oblasti bývalého uherského království, osídlené převážně Slováky. Dodatečně bylo k takto koncipovanému státu přičleněna, rozhodnutím velmocenských států, ještě Podkarpatská Rus.¹¹

Nově vzniklý stát byl charakterizován jako demokratická republika s parlamentní formou vlády. Ústava, přijatá v únoru roku 1920, obyvatelům nově vzniklého státu zaručovala v širokém rozsahu základní politická práva a občanské svobody. Československo bylo součástí Společnosti národů, Malé dohody a v zahraniční politice se orientovalo na dohodové mocnosti, především na spojenectví s Francií.¹²

Po Mnichovské konferenci (září 1938), na které bylo Československé republice nařízeno evropskými mocnostmi odstoupit část území ve prospěch Německa, Polska a

---

⁸ ČAPEK, Vratislav. *Světové dějiny II: Dějiny lidských civilizací od poloviny 17. století po současnost*. Praha, 1993. ISBN 80-7168-091-5. s. 135.

⁹ CUHRA, Jaroslav. *České země v evropských dějinách IV: Od roku 1918*. Praha, 2006. ISBN 80-7185-794-7. s. 91.

¹⁰ Tamtéž. s. 16.

¹¹ GEBHART, Jan. *České a československé dějiny. II. díl: Od roku 1790 do současnosti*. Praha, 1991. ISBN 80-85298-29-5. s. 65.

¹² Tamtéž. s. 67.

Maďarska, dochází 30. září 1938 de facto k rozpadu první republiky a vzniká nový státní útvar Česko – Slovensko, rovněž známý jako tzv. II. republika.¹³

3. Postavení žen za první republiky

Boj žen o vzdělání a zaměstnání se od druhé poloviny 19. století stále více rozšiřuje. Díky těmto emancipačním aktivitám dochází k postupnému pozvednutí postavení žen ve společnosti. „*Celkem tedy můžeme říci, že ženské hnutí, které mělo původ ve středních měšťanských vrstvách, bylo nejvíce poháněno bojem o práci, vyvolávaným přebytkem žen, jejich špatnými vyhlídkami na sňatek a hospodářskou tísní.*“¹⁴

Od počátku 20. století se ženské emancipační tendence značně zesilují a ženy se začínají hlásit o svá politická práva. Jeden z hlavních úspěchů těchto aktivit je možno vidět v ústavě ČSR z roku 1920, která ženám zaručila stejná politická a občanská práva jako mužům a dala ženám formální rovnoprávnost. Avšak díky přijetí všeobecného volebního práva ženské emancipační aktivity v první polovině 20. století neustaly, ale naopak ještě vzrostly.¹⁵

Za hlavní problémy, které české pokrokové ženy považovaly jako nutné řešit byly: reforma mateřských škol a jejich zařazení do celkové školské soustavy pod správu ministerstva školství, zrušení klášterních učitelských ústavů a církevních škol a jejich nahrazení za školy veřejné, pro přípravu učitelů zavést po středním všeobecném vzdělání výuky odborné na pedagogických fakultách při univerzitách, zvýšení počtu vyšších dívčích odborných škol a jejich rovnoměrné rozmístění po republice, aj.¹⁶

Za první úspěch v politické oblasti bylo přiznání aktivního i pasivního volebního práva ženám v roce 1919. Přesto se účast žen v politickém životě nové republiky zvyšovala jen velmi pomalu, ženy se stávaly starostkami obcí a kandidátkami do Národního shromáždění,

---

¹³ CUHRA, Jaroslav. *České země v evropských dějinách IV: Od roku 1918*. Praha, 2006. ISBN 80-7185-794-7. s. 92 - 95.

¹⁴ NEUMANN, Stanislav K. *Dějiny ženy: Populárně sociologické, etnologické a kulturně historické kapitoly*. Praha, 1999. ISBN 80-86355-03-9. s. 1017. Bliže o tomto tématu např. v knize BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha, 2005. ISBN 80-7277-241-4 či v knize MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí – proč?: Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha, 2005. ISBN 80-7277-295-3.

¹⁵ BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc, 2001. ISBN 80-244-0248-3. s. 40.

¹⁶ Tamtéž. s. 44.

ale jejich počet byl stále nízký.¹⁷ Ve volbách v roce 1929 bylo zvoleno 14 žen do funkcí poslankyň a senátorek, což byla pouhá 3 % celkového počtu členů Národního shromáždění.¹⁸

Uplatnění žen v různých zaměstnáních ve 20. letech pozorně sledovaly ženské časopisy. Tak např. v roce 1928 zaznamenaly první advokátku a první docentku na právnické fakultě a za velký úspěch se považovalo zařazení ženy jako pomocné učitelky římskokatolického náboženství v Brně.¹⁹

Na poli základních práv a svobod dosáhly ženské emancipační snahy prvních úspěchů zrušením celibátu žen zaměstnaných ve veřejných službách a současně jim byl přiznán nárok na stejně vysoký plat jako mužům.²⁰

V praxi tomu tak vždy nebylo. Z knihy Bohuslava Glose s názvem *Práce a mzdy* se dozvídáme, že ve většině případů v období první republiky dostávaly ženy za stejná zaměstnání nižší mzdy než muži.²¹

Seznam možností vysokoškolského studia pro dívky a jejich uplatnění po studiu, uveřejněný v roce 1936, ukazuje pronikání žen do všech oblastí - mohou působit jako středoškolské profesorky, pracovnice vědeckých ústavů, lékařky, advokátky, soudkyně, notářky, právničky v konceptní veřejné, soukromé i zahraniční službě, jako zemědělské inženýrky, komerční inženýrky, konzulární úřednice, na vyslanectvích, inženýrky chemie v podnicích a továrnách, inženýrky architektury, projektantky, podnikatelky, pracovnice v pojišťovnictví a léčebných fondech, malířky, sochařky, atd.²²

4. Možnosti vzdělání žen za první republiky

Po vzniku samostatného Československa bylo nutno se postarat o vzdělání a výchovu obyvatel nově vzniklého státu na všech úrovních studia. „V tomto duchu se proto mladá republika snažila vyrovnat stav školství na celém území státu a zvýšit počet všech typů škol, posílit úlohu státu nad školstvím a omezit vliv církve, modernizovat školství zejména po stránce obsahové a v neposlední řadě dát studentům vysokoškolsky vzdělané učitele.“²³

---

¹⁷ UCHALOVÁ, Eva. *Česká móda 1918 – 1939. Elegance první republiky*. Praha, 1996. ISBN 80-7033-424-X. s. 11.

¹⁸ Žeňší poslanci a senátoři po volbách 29. 10. 1929. In *Ženská rada* 5, 1929, č. 9. s. 124.

¹⁹ Úspěchy ženské práce. In *Ženská rada* 4, 1928, č. 8. s. 133.

²⁰ MAYER, J. Reforma manželského práva. In *Eva* 8, 1936, č. 10. s. 26.

²¹ GLOS, Bohuslav. *Práce a mzdy žen*. Praha, 1937. s. 3.

²² SMRŽOVÁ, A. Kam po maturitě. In *Eva* 8, 1936, č. 15. s. 7.

²³ VESELÁ, Zdena. *Vývoj českého školství*. Praha, 1988. s. 72.

Na druhou stranu je nutno podotknout, že pro vývoj školství během období první republiky bylo charakteristické to, že nebyla přijata žádná zásadní reforma, která by zmodernizovala a odlišila školství nově vzniklého demokratického státu od školství zavedeného za habsburské monarchie.

Československá republika převzala dualistický školský systém Rakouska - Uherska, který jen vylepšila dílčími opatřeními.

Jedním z takových opatření byl tzv. malý školní zákon z roku 1922, který měl význam především unifikační, jelikož jeho ustanovení se vztahovalo na všechny školy v republice a bylo jím dosaženo sjednocení národních škol po stránce obsahové i po stránce vnější organizace. Zaváděl osmiletou školní docházku i na Slovensku, zaváděl nové učební předměty - občanská nauka a výchova, ruční práce pro chlapce, aj. a zaváděl povinný tělocvik pro dívky.²⁴

Pro národnostní menšiny žijící na území Československa byl důležitý zákon o menšinových školách z roku 1919, tzv. Metelkův zákon, podle něhož měly být zřízeny školy národnostních menšin v oblastech jinonárodního obyvatelstva. To v praxi znamenalo, že v obci, ve které bylo podle tříletého průměru alespoň 40 školou povinných dětí jiné národnosti, měla být zřízena obecná škola,²⁵

Nová doba nabízela ženám nové možnosti vzdělání i zaměstnání. Na Karlově univerzitě byly před první světovou válkou pro ženy otevřeny pouze fakulty lékařská a filozofická (první doktorandky byly PhDr. Marie Baborová v roce 1901 a MUDr. Anna Honzáková v roce 1902), ostatní vysoké školy – právnická i všechny obory techniky zpřístupnily dívkám studium až po vzniku samostatné Československé republiky v roce 1918.²⁶ Vysoké školy technické byly sice dívkám otevřeny, ale jejich počet byl na tomto typu škol omezen a byly sem přijímány s velkou nedůvěrou.²⁷

Soudobé statistiky ukazují, že dívky možností studia využívaly: ve školním roce 1927/28 tvořily 25,7% středoškolských studentek, v roce 1936/37 již 34,77% a na učitelských ústavech dokonce 55,87%. Na vysokých školách v roce 1921/22 studovalo z celého počtu 25 580 studentů 6,86% dívek, zatímco v roce 1937/38 z celého počtu 26 000 již 16,95% mladých žen.²⁸

---

²⁴ VESELÁ, Zdena. *Vývoj českého školství*. Praha, 1988. s. 76 - 77.

²⁵ VÁŇOVÁ, Růžena. *Vývoj počátečního školství v českých zemích*. Praha, 1986. s. 88.

²⁶ UCHALOVÁ, Eva. *Česká móda 1918 – 1939. Elegance první republiky*. Praha, 1996. ISBN 80-7033-424-X. s. 11.

²⁷ SMRŽOVÁ, A. Kam po maturitě. In. *Eva* 8, 1936, č. 15. s. 7.

²⁸ ULLRICH, Z. Několik čísel o středoškolském a vysokoškolském studiu žen. In *Eva* 11, 1939, č. 3. s. 14.

4. 1 Základní vzdělání - Obecné a měšťanské školy

I přes veškeré snahy a boje za emancipaci a rovnoprávnost v otázkách vzdělání, až do 20. století základní dívčí vzdělání stále pokulhávalo za chlapeckým – co do objemu, organizačních norem i všeobecného konsensu.²⁹

Povinná školní docházka pro chlapce i dívky byla v období první republiky stanovena na plných osm let bez výjimek, což znamenalo, že všechna předchozí ustanovení novely z roku 1883, „lhůty“ osvobozující část mládeže od školní docházky v 7. a 8. roce, byla zrušena.³⁰

Základní vzdělání probíhalo v osmileté obecné škole na venkově, ve městech na pětiletou obecnou školu navazovala tříletá škola měšťanská, ve které byla výuka zpravidla rozšířena o samostatnou geometrii a rýsování, k aritmetice se připojovalo účetnictví a bylo tu rozšířeno vyučování jazyků a literatury.³¹

I přes to, že v období první republiky co do počtu stále převládaly obecné školy, nabývala postupně většího významu pro realizaci povinného vzdělání škola měšťanská.³² Její počet se za první republiky téměř zdvojnásobil a navštěvovala ji zhruba čtvrtina všech žáků.³³

4. 2 Organizace středních škol v Československu

Proklamace práva na odborné vzdělání ženy byla i v 19. století stále považována za útok na posvátnou instituci manželství. Proto zůstávaly dívčí střední školy jen zbožným snem reformátorů, feministek a filantropů. Mohly vzniknout, až když společnost přijala myšlenku, že i neprovdaným či ovdovělým ženám je třeba nabídnout důstojnou existenci. Ekonomická nezávislost provdané ženy se stala samozřejmostí až během 20. století.³⁴

První český pokus o ucelené ženské vzdělání je možno vidět v založení průmyslové školy dívčí v Praze roku 1865. Tato škola měla širší koncepci: chudé dívky tu měly získat ucelené základy některé profese hodící se pro ženu, a současně si doplnit základní vzdělání. Vyučování bylo bezplatné. Navzdory sporům ve vedení tohoto ústavu, vydržela škola 20 let.³⁵

---

²⁹ LENDEROVÁ, Milena et al. *Dějiny každodennosti "dlouhého" 19. století. II. díl: Život všední i sváteční.* Pardubice, 2005. ISBN 80-7194-756-3. s. 45.

³⁰ KUZMIN, Michail Nikolajevič. *Vývoj školství a vzdělání v Československu.* Praha, 1981. s. 184.

³¹ Tamtéž. s. 183.

³² VÁŇOVÁ, Růžena. *Vývoj počátečního školství v českých zemích.* Praha, 1986. s. 88.

³³ Tamtéž. s. 89.

³⁴ LENDEROVÁ, c. d. s. 47.

³⁵ Tamtéž. s. 47.

V roce 1870 dochází v Praze ke vzniku veřejného dívčího učitelského ústavu končícího maturitou. Od vzniku tohoto dívčího pedagogia zdánlivě zbýval pouhý krok k otevření dívčích gymnázií.

Zlomovým okamžikem v této problematice byl rok 1890, kdy především zásluhou Elišky Krásnohorské³⁶ bylo otevřeno první dívčí gymnázium zvané Minerva v Praze. Ústav však až do roku 1907 neměl právo maturity, absolventky ji skládaly na státním chlapeckém gymnáziu.³⁷ K tomuto typu střední školy se od roku 1901 přidávají také šestitřídní dívčí lycea.³⁸

Zlepšení postavení dívek na středních školách proběhlo až díky výnosu Ministerstva školství a národní osvěty ze dne 19. listopadu 1918 O přijímání dívek za řádné žákyně středních škol, díky němuž dochází k úplnému zrovnoprávnění dívek na chlapeckých středních školách. Do té doby mohly dívky na chlapeckých středních školách studovat jen jako privatistky, mohly se výuky účastnit jen jako hosté bez možnosti aktivního zapojení se do vyučovacího procesu a na závěr každého pololetí se musely zúčastnit zkoušek ze všech předmětů.³⁹

Nelze však tvrdit, že na základě výše zmiňovaného výnosu z 19. listopadu 1918 došlo ke zrušení a zániku dívčích středních škol. Právě naopak bylo toto zrovnoprávnění dívek ve školství doprovázeno snahou uchovat samostatné dívčí školství.

Realita byla taková, že ve městech, kde fungovaly dívčí střední školy, byl počet dívek na chlapeckých středních školách omezován, což bylo podchyceno výnosem z 19. srpna 1919, který stanovil, že musí být prvotně naplněny stavy na dívčích středních školách a výnosem ze dne 8. května 1920, který pro města s dívčími středními školami uváděl, že je povinnost dívek se nejdříve přihlásit na dívčí střední školu a jen pokud je škola naplněna, mohou se zájemkyně hlásit na chlapecké střední školy. Až od roku 1921 bylo dívkám povoleno studium na chlapeckých středních školách bez těchto omezení, což vedlo k postupnému rušení dívčích lyceí, které bylo prováděno od října následujícího roku.⁴⁰

Střední všeobecně vzdělávací školy, které měly svým studentům poskytnout vyšší stupeň vzdělání, aby jejich absolventi mohli pokračovat ve studiu na vysokých školách, se dělily na gymnázia, která byla charakteristická tím, že měla povinný latinský a řecký jazyk, na reálná gymnázia, která měla vedle latiny povinnou i francouzštinu nebo angličtinu a byla

---

³⁶ Vlastním jménem Alžběta Pechová, 1847 - 1926, česká básnířka, spisovatelka a bojovnice za ženská práva.

³⁷ VÁŇOVÁ, Růžena. *Vývoj počátečního školství v českých zemích*. Praha, 1986. s. 68.

³⁸ LENDEROVÁ, Milena et al. *Dějiny každodennosti "dlouhého" 19. století. II. díl: Život všední i sváteční*. Pardubice, 2005. ISBN 80-7194-756-3. s. 48.

³⁹ VESELÁ, Zdena. *Vývoj českého školství*. Praha, 1988. s. 87 - 88.

⁴⁰ Tamtéž. s. 88.

více než třikrát početnější než gymnázia, na reformní reálná gymnázia, která byla ve čtyřech nižších třídách stejně organizovaná jako reálky, ve čtyřech vyšších třídách byl povinný latinský a francouzský jazyk a v posledních dvou třídách si žák musel zvolit ještě jeden povinný jazyk (anglický, italský, některý slovanský) a na tzv. reálky, které jsou charakteristické tím, že kladly větší důraz na přírodovědecké a matematické nauky.⁴¹

Tyto ústavy byly charakteristické dvoustupňovou organizací, tj. nižší a vyšší stupeň a osmiletou délkou studia, až na reálku, jejíž studium trvalo sedm let. Dalším společným znakem byl důraz na studium cizích jazyků. Studium bylo zakončeno maturitou.⁴²

Ze střední školy bylo možno odejít i po absolvování nižšího stupně a tito absolventi mohli, stejně jako absolventi měšťanských škol studovat dále na obchodní akademii, na učitelském ústavu, vyšší průmyslové a vyšší hospodářské škole.⁴³

Tyto odborné školy připravovaly své studenty na práci v zemědělství, průmyslu, obchodu, technice a jinde. Byly podporovány průmyslovými podniky, společnostmi a nadacemi. Tyto školy obvykle navazovaly na měšťanské nebo nižší střední školy a délka studia byla v rozsahu od jednoho do čtyř let a některé z nich dosahovaly úrovně středních škol.⁴⁴

4.3 Vysoké školy

V období první republiky je charakteristická snaha o rozšíření a všeobecné zpřístupnění vysokých škol, zlepšení jejich úrovně a kvality, což vedlo k tomu, že již počátkem roku 1920 bylo v Československu celkem 14 vysokých škol, z nichž 10 českých (univerzita v Praze, v roce 1919 vznikla univerzita v Brně, Vysoké technické učení v Praze a Brně, obchodní a ekonomická škola v Praze, Akademie múzických umění v Praze a vyšší oddělení Pražské konzervatoře, Vysoká škola zemědělská⁴⁵ a Vysoká škola veterinární v Brně, Hornická akademie v Příbrami) 3 německé (univerzita v Praze a Vysoké učení technické v Praze a Brně) a 1 slovenská (univerzita v Bratislavě, založen r. 1919).⁴⁶

---

⁴¹ KUČERA, Zdeněk - ŠTVERÁK, Vladimír. *Chrestomatie z dějin pedagogiky*. Praha, 1999. ISBN 80-7184-626-0. s. 374.

⁴² VÁŇOVÁ, Růžena. *Vývoj počátečního školství v českých zemích*. Praha, 1986. s. 89.

⁴³ Tamtéž. s. 89.

⁴⁴ Tamtéž. s. 89.

⁴⁵ Existovala do roku 1929, kdy splynula s Vysokým učení technickým v Praze.

⁴⁶ KUZMIN, Michail Nikolajevič. *Vývoj školství a vzdělání v Československu*. Praha, 1981. s. 199.

Během dalších dvaceti let nedošlo ke vzniku dalších vysokých škol, pouze roku 1937 bylo přijato rozhodnutí o zřízení Vysokého technického učení v Košicích, počínaje školním rokem 1938/39.⁴⁷

5. Ošetřovatelské řády

Řádové a charitativní ošetřovatelství otevírá velmi dlouhou etapu historického vývoje péče o nemocné označenou jako ošetřovatelství laické. Rozvoj řádů a kongregací s charitativním a ošetřovatelským zaměřením byl ovlivněn především rozhodnutím papeže Řehoře Velkého, který v roce 817 uložil klášterům péči o chudé, nemocné a postižené.⁴⁸

Počátky ošetřovatelské a pečovatelské služby byly zcela v rukou církevních řádů. Ty začaly na české území pronikat v poslední třetině 10. století v souvislosti se založením pražského biskupství roku 973 a se vznikem kláštera benediktinek, řeholnic povolanych z Říma, na Pražském hradě u kostela sv. Jiří.⁴⁹

Od svého vzniku se řády obracely na chudé, nemocné a trpící, jimž se snažily pomáhat, poskytovat jim ochranu a pomoc. Ve špitálech zpočátku sloužily jak mužské, tak i ženské církevní řády. Změna nastala roku 1292, kdy bylo řeholnicím působení ve špitálech zakázáno a tato služba byla jen v rukou mužských řeholí. To platilo až do roku 1545, ve kterém Tridentýský koncil opět povolil ženským řádům ošetřovatelskou činnost ve špitálech.⁵⁰

5.1 Mužské ošetřovatelské řády

V nejhojnější míře byly na českém území zastoupeny mužské ošetřovatelské řády Johanitů, řád sv. Lazara, rytířský řád Křížovníků, Milosrdní bratři a řád sv. Ducha.

Maltézský – johanitský řád se vyvinul ze staršího bratrstva italských kupců z Amalfi, kteří kolem roku 1040 založili v Jeruzalémě při kostele sv. Jana Křtitele špitál pro ošetřování poutníků cestujících k Božímu hrobu. Členové tohoto řádu se angažovaly v obraně víry a pomoci chudým. Do Čech přicházejí Johanité v letech 1156 - 1159, v době vlády Vladislava II. a jejich první působiště se nacházelo při kostele Matky Boží pod řetězem poblíž Juditina mostu (dnešní Malá Strana).

---

⁴⁷ KUZMIN, Michail Nikolajevič. *Vývoj školství a vzdělání v Československu*. Praha, 1981. s. 199.

⁴⁸ STAŇKOVÁ, Marta. Z historie charitativní a řádové ošetřovatelské péče. In *Sestra* 13, 2003, č. 6. ISSN 1210-0404. s. 3.

⁴⁹ JIRÁSKO, Luděk. *Církevní řády a kongregace v zemích českých*. Praha, 1991. ISBN 80-85245-11-6. s. 6.

⁵⁰ KAFKOVÁ, Vlastimila. *Z historie ošetřovatelství*. Brno, 1992. ISBN 80-7013-123-3. s. 4.

Řád dále působil i ve Strakoncích, Světlé, Českém Dubu, Kadani, Opavě, Kroměříži, aj. Na těchto místech řád vystavoval vedle svých kostelů zpravidla i špitály.⁵¹

Řád sv. Lazara vzniká roku 1098 v nemocnici sv. Lazara nedaleko Jeruzaléma. Základní poslání řádu bylo vedle šíření křesťanství pečovat o nemocné, které postihlo malomocenství, ale i jiné nakažlivé nemoci. Dvacáté století, díky téměř úplnému vymizení zmiňovaných nakažlivých chorob, změnilo zaměření řádu, který se začal zabývat v širším rozsahu humanitární pomocí.

V českém království se řád usadil roku 1145 v Praze, později i v Kutné Hoře a jinde. Mohutný rozvoj řádu na našem území před 2. světovou válkou byl přerušen německou okupací. Činnost řádu byla u nás obnovena počátkem devadesátých let.⁵²

Rytířský řád Křižovníků s červenou hvězdou, který je dodnes pokládán jako jediný řeholní řád českého původu, se vyvinul z laického špitálního bratrstva, založeného r. 1233 sv. Anežkou - patronkou českého ošetřovatelství, u kostela sv. Haštala v Praze. Od roku 1252 se řád trvale usídlil u Juditina mostu, kde byl záhy vybudován klášter s kostelem sv. Františka a špitál, ve kterém členové řádu plnili své hlavní poslání, tj. špitální činnost a pomoc bližním. Největší rozmach řád zaznamenal za vlády Karla IV., kdy řád spravoval na 60 špitálů, domů a farních kostelů v českých zemích a v Uhrách.⁵³

V předhusitské době se nejvýznamnější komendy řádu nacházely kromě Prahy v Mostě, Chebu, Litoměřicích a v novější době měl tento řád svá sídla nejvíce zastoupena v západních Čechách.⁵⁴

Řád Milosrdných bratří byl založen sv. Janem roku 1537 v Granadě ve Španělsku, papežského schválení dosáhl za Pia V. roku 1572. Hlavním posláním řádu se stala široce zaměřená služba hospitální – péče o nemocné, staré a nemohoucí osoby, a to ve vlastních špitálech. Členové tohoto řádu měli velmi často odborné zdravotnické vzdělání díky němuž se mohli stát magistry farmacie, doktory lékařství či školenými ošetřovateli, což jim umožňovalo uplatnit se v nejrůznějších zdravotnických zařízeních či laboratořích.

Na české území se činnost řádu přenesla roku 1605, kdy byli bratři povoláni do Valtic na jižní Moravě, kde založili svůj konvent. Další činnost řádu je spjata s Prahou, Prostějovem,

---

⁵¹ JIRÁSKO, Luděk. *Církevní řády a kongregace v zemích českých*. Praha, 1991. ISBN 80-85245-11-6. s. 23 - 29.

⁵² STAŇKOVÁ, Marta. Z historie charitativní a řádové ošetřovatelské péče. In *Sestra* 13, 2003, č. 6. ISSN 1210-0404. s. 7.

⁵³ JIRÁSKO, c. d. s. 35.

⁵⁴ Tamtéž. s. 35.

Brnem, Letovicemi a Vizovicemi, z čehož vyplývá, že se řád, až na výjimku Prahy, zaměřoval především na oblast Moravy.⁵⁵

Řád sv. Ducha vznikl ve 12. století v Montpellier v jižní Francii. Roku 1204 byl uveden papežem Inocencem III. do špitálu u Panny Marie de Sassia v Římě, po němž se rytíři často nazývali i jako bratři ze Sassia.

Členové řádu zasvětili svůj život práci v charitativní oblasti, zejména v oblasti péče o nemocné ve špitálech.

V českých zemích se řád rozšířil po polovině 13. století a to zejména na Moravě a ve Slezsku, kde byl řád spojen především s městskými špitály. Sídla tohoto řádu se nacházela v Litovli, Olomouci, Brně a Telči. Éra ošetrovatelské činnosti bratří ze Sassia byla přerušena v 16. století, kdy všechny řádové dómy zanikly.⁵⁶

5. 2 Ženské ošetrovatelské řády

Z ženských ošetrovatelských řádů u nás především působily alžbětinky, milosrdné sestry sv. Karla Boromejského, šedé sestry III. řádu sv. Františka, zdislavky, Těšitelky Božského Srdce Ježíšova, milosrdné sestry III. řádu sv. Františka, aj.⁵⁷

Řád sv. Alžběty - alžbětinky jsou pojmenované podle své patronky, sv. Alžběty Durynské, která svůj život obětovala pomoci a péči o nemocné. Toto poslání následovala na počátku 17. století také skupina dívek pod vedením Apolinie Rademarch, která se sdružila v Cáchách při tamějším městském špitálu roku 1627. Cílem řádu je péče o nemocné ve špitálech a v nemocnicích, které byly zakládány při každém konventu.⁵⁸

Z iniciativy hraběnky Karolíny Schönkirchové se alžbětinky z Vídně dostaly i na české území. První sestry působily na Novém Městě pražském u Panny Marie Sedmibolestné na Slupi. Zde byl pro tento řád vystavěn celý areál, postaven klášter, špitál sv. Alžběty a kostel. Nově vzniklý špitál byl určen výhradně jen ženám a pacientky byly, na rozdíl od jiných špitálů, léčeny dvěma lékaři, z nichž jeden byl medicus (internista) a druhý ranhojič (chirurg). Veškeré ošetrovatelské a pomocné práce vykonávaly řeholnice.⁵⁹

---

⁵⁵ STAŇKOVÁ, Marta. Z historie charitativní a řádové ošetrovatelské péče. In *Sestra* 13, 2003, č. 6. ISSN 1210-0404. s. 9 - 10.

⁵⁶ JIRÁSKO, Luděk. *Církevní řády a kongregace v zemích českých*. Praha, 1991. ISBN 80-85245-11-6. s. 34.

⁵⁷ STAŇKOVÁ, c. d. s. 10 - 15.

⁵⁸ JIRÁSKO, c. d. s. 116.

⁵⁹ STAŇKOVÁ, c. d. s. 11.

Další konventy spolu se špitály vznikaly také v Kadani a v Brně, nověji též v Jablunkově ve Slezsku.⁶⁰

Milosrdné sestry sv. Karla Boromejského – boromejky své počátky datují v 17. století ve francouzském Nancy. V tomto městě se skupina pěti dívek opětovně starala o nemocné nakažené morem a jako projev uznání dostaly od advokáta Emanuela Chauvenela dům, v němž vzniklo sídlo tohoto řádu, a kde dívky založily špitál.⁶¹

Počátky kongregace v českých zemích souvisejí se vstupem čtyř dívek z Českých Budějovic do noviciátu v Nancy, odkud se roku 1837 vrátily jako první české boromejky do Prahy. S podporou Františka Lobkovice a jeho ženy Heleny založily roku 1843 klášter s kostelem sv. Karla Boromejského spolu s nemocnicí, dnešní Fakultní nemocnice v Praze.⁶²

Členky řádu se především angažují v oblasti charity a ošetřování nemocných, ale působí také ve věznicích, sociálních zařízeních, sirotčincích a v době německé okupace se sestry podílely na ilegální práci a byly ve spojení s partyzány.⁶³

Šedé sestry III. řádu sv. Františka mají svou odnož v Praze a Opavě. Kongregace byla založena roku 1856 v Praze sestrami Annou a Marií Plaňanskými a Františkou Grossmannovou (1825 - 1907), která se později stala sestrou představenou. Jejich cílem bylo založit takovou kongregaci, jejímž základním úkolem by byla péče o nemocné a nemohoucí. Biskupského schválení se dostalo kongregaci roku 1862, ale na schválení pražské si kongregace musela počkat až do roku 1972. Po kratším pobytu na Malé Straně (1856 - 1858) získala kongregace dům na Starém Městě s přilehlým kostelem sv. Bartoloměje.

Základním úkolem sester je péče o nemocné, nemohoucí, staré a opuštěné, které členky řádu navštěvovaly zpočátku v jejich domovech. Později řád rozšiřuje své pole působení i na osoby strádající válkami, přecházejí do špitálů a sociálních ústavů, kde se soustředí také na práci výchovnou a vzdělávací.

Vzhledem k růstu kongregace začaly vznikat filiální domy, např. v Kraslicích, Poděbradech, Plzni, Mariánských Lázních, Hradci Králové, atd., kde sestry ošetřovaly v domácnostech, v ústavech i v nemocnicích.⁶⁴

Česká kongregace sester dominikánek - Kongregace sv. Zdislavy – zdislavky byla založena v době velké obnovy dominikánského řádu v 19. století z iniciativy olomouckých

---

⁶⁰ JIRÁSKO, Luděk. *Církevní řády a kongregace v zemích českých*. Praha, 1991. ISBN 80-85245-11-6. s. 116.

⁶¹ STAŇKOVÁ, Marta. Z historie charitativní a řádové ošetrovatelské péče. In *Sestra* 13, 2003, č. 6. ISSN 1210-0404. s. 12.

⁶² JIRÁSKO, c. d. s. 129.

⁶³ STAŇKOVÁ, c. d. s. 12.

⁶⁴ Tamtéž. s. 14.

dominikánů. Charitativní domy kongregace se rozšířily především do Broumova, Kadaně, Brna a Podivic.

Cílem řádu byla výchova a vzdělávání dívek a činnost v charitativních ústavech. V souvislosti s jejich činností byla roku 1889 zřízena obecná škola a brzy nato založen v Řepčíně u Olomouce i ženský učitelský ústav, ryze český, první svého druhu v českých zemích.⁶⁵

Specifikum řádu je to, že jeho členky měly možnost chodit v civilním oblečení, mít civilní zaměstnání a žít soukromým životem.⁶⁶

Kongregace Těšitelky Božského Srdce Ježíšova, která se věnovala péči o nemocné v soukromých domech či v nemocnicích a sociálních ústavech, vznikla roku 1914 v Brně.

Řád se velmi angažoval především během první světové války, kdy vypomáhal při ošetřování nemocných i ve vojenských lazaretech. Roku 1924 řád započal výstavbu nového mateřince v Rajhradě u Brna, při němž byl zbudován kostel Božského srdce Páně a odtud řád podnikal i zahraniční misie. Kongregace se z Brna rozšířila po celé zemi.⁶⁷

Milosrdné sestry III. řádu sv. Františka pod ochranou Sv. Rodiny vznikají roku 1886 v Brně, odkud se kongregace rozšířila i do ostatních částí země.

Členky řádu pečovaly o nemocné zpočátku po domech a později svou působnost rozšířily do nemocnic. Jedna z hlavních zásluh řádu je založení ošetřovatelské školy pro výchovu zdravotních sester, roku 1936 v Brně.⁶⁸

6. Retrospektivní vývoj ošetřovatelství

Počátky ošetřovatelství stojí na samém prahu vzniku lidstva. Vždy tu byl někdo, kdo strádal, trpěl a potřeboval pomoc a na druhou stranu se vždy našel ten, kdo pomoc poskytoval. V dávných dobách si v jednotlivých kmenech při nemocích a různých poraněních vzájemně pomáhala matka a dcera, otec a syn, ale nedalo se hovořit o jedné osobě, která by byla pověřena funkcí vystihující dnešní postavení ošetřovatele či lékaře. Jak šel čas, metody léčení a péče o nemocné se zlepšovaly, modernizovaly a začínaly se objevovat osoby, které braly léčbu druhých jako svoji obživu a ne jen jako doplněk svých příjmů.⁶⁹

---

⁶⁵ JIRÁSKO, Luděk. *Církevní řády a kongregace v zemích českých*. Praha, 1991. ISBN 80-85245-11-6. s. 144.

⁶⁶ STAŇKOVÁ, Marta. Z historie charitativní a řádové ošetřovatelské péče. In *Sestra* 13, 2003, č. 6. ISSN 1210-0404. s. 14.

⁶⁷ JIRÁSKO, c. d. s. 148.

⁶⁸ Tamtéž. s. 142.

⁶⁹ MÁNKOVÁ, A. Dějiny ošetřovatelství. In *Československá nemocnice* 4, 1934, č. 3. s. 71 - 72.

První zprávy o počátcích organizovaného ošetřování nemocných na českém území se objevují od 10. století. Na území Prahy vznikaly útulky pro chudé a nemocné, tzv. hospice, které zakládaly křesťanské řády. V hospicích pracovaly řádové sestry, ale i zacvičené civilní ošetřovatelky, které se staraly o základní potřeby chudých nemocných, zejména o to, aby byli v teple, měli místo na vyhrazeném lůžku a jídlo.⁷⁰

6. 1 Sv. Anežka, zakladatelka českého ošetřovatelství

Rozvoj ošetřovatelství na českém území je spojen s řádem klarisek a se jménem svaté Anežky, která je považovaná za zakladatelku českého ošetřovatelství.⁷¹

Anežka se pravděpodobně narodila roku 1211 v Praze jako nejmladší dcera českého krále Přemysla Otakara I. (vládl 1198 - 1230) a jeho druhé ženy Konstancie Uherské (1181 - 1240). V šesti letech byla poslána na výchovu do kláštera v Doksanech, kde se jí dostalo dobrého vzdělání jak z hlediska světského, tak i církevního. Již v mladém věku byla nadšenou ctitelkou nově vzniklého žebravého řádu svatého Františka z Assisi a nic jí nezabránilo se stát členkou jeho ženské řehole-klarisek.⁷²

Za velké podpory jejího bratra, českého krále Václava I.,⁷³ na pozemcích získané darem od své matky, postavila Anežka roku 1233 klášter a špitál sv. Františka při kostele sv. Haštala, kde se po složení řeholní slibu stala abatyší.⁷⁴

V souvislosti s těmito událostmi Anežka v rámci nově vzniklého špitálu roku 1233 založila špitální bratrstvo, rytířský řád Křižovníků s červenou hvězdou. Bratrstvo vycházelo z ideálů chudoby sv. Františka z Assisi a jako samostatný ošetřovatelský řeholní řád byl uznán papežem roku 1237.⁷⁵

Další špitály, poskytující péči o chudé a nemocné, zakládá Anežka na území Čech, Slezska a Polska.⁷⁶ Pro řádové sestry starající se o nemocné vypracovala Anežka jasně stanovená pravidla, podle kterých se mělo o nemocné pečovat.⁷⁷

Zbožný život a pomoc druhým vyneslo Anežce svatořečení, kterého se jí dostalo v listopadu roku 1289.⁷⁸

⁷⁰ ROZSYPALOVÁ, Marie – ŠAFRÁNKOVÁ, Alena. *Ošetřovatelství I: Pro 1. ročník středních zdravotních škol*. Praha, 2002. ISBN 80-86073-96-3. s. 21.

⁷¹ KAFKOVÁ, Vlastimila. *Z historie ošetřovatelství*. Brno, 1992. ISBN 80-7013-123-3. s. 2.

⁷² STAŇKOVÁ, Marta. Z historie charitativní a řádové ošetřovatelské péče. In *Sestra* 13, 2003, č. 6. ISSN 1210-0404. s. 8.

⁷³ Český král z rodu Přemyslovců, vládl 1230 - 1253.

⁷⁴ STAŇKOVÁ, c. d. s. 8.

⁷⁵ Více v kapitole Mužské ošetřovatelské řády.

⁷⁶ KAFKOVÁ, c. d. s. 2.

⁷⁷ ROZSYPALOVÁ – ŠAFRÁNKOVÁ, c. d. s. 21.

6. 2 Středověké a novověké špitály

Počet špitálů byl v raných středověkých dobách jen nepatrný a neodpovídal počtu lidí, kteří péči a pomoc potřebovaly. Tato útočiště nemocných byla zpravidla spojena s kaplí, kostelem nebo klášterem a nesla s nimi shodný název. Během 13. a 14. století se počet špitálů začal zvyšovat, ale je nutno zdůraznit, že špitály vznikaly jen ve velkých městech a v oblastech řádových komend.⁷⁹

K opatrovnické službě ve špitálech, konané příslušníky různých řádů, se postupně dostávaly i osoby civilní - sluhové a služební. Mezi personálem se objevovali často jedinci poznamenaní hanbou, trestným činem či prostitucí a většina z nich neuměla číst ani psát. Pomoc lidem ve špitálech poskytovali i porodní báby, různí kořenáři, mastičkáři, potulní lidoví chirurgové, aj.⁸⁰

Centrální dohled nad zdravotnictvím v českých zemích v období 14. - 16. století existoval jen ve velmi rudimentární formě. Na jedné straně jej měla vykonávat nově zřízená (ale od první poloviny 15. století nefungující) lékařská fakulta v Praze, na druhé straně zájem o zdravotní stav obyvatelstva českých zemí projevovali v různé míře i panovníci, a od 16. století i stavovské reprezentace, nehledě na přirozený zájem vrchnosti.⁸¹

Od počátku 15. století se v Praze i mimo ní objevují špitály zakládané přímo městskými radami, od druhé poloviny 15. století dochází k druhé vlně zakládání špitálů a to i v menších městech, které doposud vlastní špitály neměly.⁸²

Z 16. století pochází více konkrétnějších údajů, které popisovaly vybavení špitálů. Díky nim víme, že novověké špitály měly oddělené místnosti pro muže a ženy, pokoje pro personál, místnost pro pouštění žilou, skříň s léčivými, zahradu pro pěstování léčivých rostlin, kapli, hřbitov, aj. Denní režim špitálů určovaly od 16. století domácí řády.⁸³

Doba 16. – 18. století bývá často označovaná jako temné období v historii ošetřovatelství. Řádové sestry se čím dál tím méně staraly o nemocné a ponechávaly tuto péči služebným nebo ženám, které se sice k této činnosti nehodily, ale byly ochotné ji vykonávat. O velké množství nemocných staraly se nevzdělané a přepracované ženy a i tam, kde bylo ošetřovatelství v rukou jeptišek, jen málo skutečně ošetřovatelské práce u nemocných jimi

---

⁷⁸ STAŇKOVÁ, Marta. Z historie charitativní a řádové ošetřovatelské péče. In *Sestra* 13, 2003, č. 6. ISSN 1210-0404. s. 8.

⁷⁹ KAFKOVÁ, Vlastimila. *Z historie ošetřovatelství*. Brno, 1992. ISBN 80-7013-123-3. s. 2.

⁸⁰ Tamtéž. s. 4.

⁸¹ SVOBODNÝ, Petr – HLAVÁČKOVÁ, Ludmila. *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha, 2004. ISBN 80-7254-424-1. s. 45.

⁸² Tamtéž. s. 46 - 47.

⁸³ Tamtéž. s. 47.

bylo vykonáváno osobně. Není se tedy čemu divit, že takový druh práce pro svou neatraktivnost a nepříjemnost nebyl schopen upoutat lépe vzdělané a vychované ženy.⁸⁴

S příchodem řádu milosrdných bratří do českých zemí na počátku 17. století nastala nová éra zdravotnické péče ve špitálech, které se začaly profilovat již jako skutečné nemocnice, specializované pouze na nemocné a provozované s kvalifikovaným personálem.⁸⁵

Během 17. a 18. století se začala rozrůstat soustava nemocnic a již existující síť špitálů byla v dobách epidemií doplňována příležitostnými afekčními špitály a lazarety prakticky v každém městě. V této době se také začíná rozšiřovat síť veřejných městských lékáren, které byly postupem času doplňovány o lékárny ústavní v řádových domech, špitálech a nemocnicích.⁸⁶

Na druhou stranu řada špitálů začala zanikat už v průběhu 30tileté války (1618 - 1648) i za vlády Josefa II. (1741 - 1792), který drobné roztroušené špitály soustředil do všeobecných nemocnic, se počet špitálů dále snižoval.⁸⁷

Již od dvacátých let 18. století byly ze strany panovníka činěny pokusy sjednotit zdravotní a sociální péči poskytovanou množstvím různých institucí. Za tímto účelem vydal král Karel VI. (vládl 1711 - 1740) roku 1731 jednak obecné předpisy, jak by měly vypadat špitální řády, jednak se pokusil udělat si přehled o všech existujících nadacích. Za tímto účelem byla roku 1725 zřízená tzv. fundační komise, která působila až do josefínských reforem.⁸⁸

Je však nutno podotknout, že po celé 17. a v průběhu první poloviny 18. století nedošlo na českém území k výraznému zlepšení v oblasti lékařské vědy a ve zdravotnictví. Toto tvrzení lze dokázat tím, že v popisované době si lékaři stále nevěděli rady v boji proti epidemiím a jejich znalosti byly bezmocné.⁸⁹

6. 3 Osvícenské reformy

V 18. a zvláště v 19. století se probouzel zájem o zdraví lidí. Velký vliv na to mělo humanistické hnutí, které hlásalo, že vládnoucí třída je zodpovědná za bídu obyvatel, a že jejich povinností je starat se o zlepšení zákonů.⁹⁰

---

⁸⁴ MÁNKOVÁ, A. Dějiny ošetřovatelství. In *Československá nemocnice* 4, 1934, č. 3. s. 72 - 73.

⁸⁵ SVOBODNÝ, Petr – HLAVÁČKOVÁ, Ludmila. *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha, 2004. ISBN 80-7254-424-1. s. 74.

⁸⁶ Tamtéž. s. 76 - 77.

⁸⁷ KAFKOVÁ, Vlastimila. *Z historie ošetřovatelství*. Brno, 1992. ISBN 80-7013-123-3. s. 6.

⁸⁸ SVOBODNÝ – HLAVÁČKOVÁ, c. d. s. 76.

⁸⁹ KAFKOVÁ, c. d. s. 6.

⁹⁰ MÁNKOVÁ, c. d. s. 73.

Uplatnění pokrokových prvků ve zdravotní péči se na našem území výrazně projevilo v osvícenském období tereziánskými a josefinskými reformami.

Osvícenské reformy zdravotnictví, zahájené Marií Terezií (panovala 1740 - 1780) ve spolupráci se svým osobním lékařem a rádcem v otázkách zdravotnictví a školství, nizozemským lékařem Gerhardem van Swietenem (1700 - 1772), usilovaly o vytvoření uceleného systému zdravotní správy. Marie Terezie a zejména její syn Josef II. (vládl 1780 - 1790) se snažili prostřednictvím vládních norem budovat systém zdravotní správy, která měla zajistit zlepšení neutušených zdravotních poměrů.⁹¹

Dvorským reskriptem, tzv. zdravotní řád z roku 1752, byl vytvořen nejvyšší zdravotní orgán monarchie, dvorská zdravotní komise. V jednotlivých zemích měly analogické postavení zemské zdravotní komise při nejvyšších zemských úřadech (guberniích), zřízených v roce 1749. V Čechách to bylo královské zemské gubernium v Praze, na Moravě královské zemské gubernium v Brně, ve Slezsku byl ustanoven královský úřad v Opavě v čele s prezidentem. Zemské zdravotní komise, ve kterých působili lékaři ve funkcích zdravotních radů, byly v roce 1773 nahrazeny zemskými zdravotními odděleními v čele se zemskými protomediky.

V letech 1752 - 1753 vyšly základní zdravotní normy pro české země pod názvem Generální zdravotní řády, nejprve v roce 1752 pro Moravu, v roce 1753 pak pro Čechy a Slezsko. Tento řád se snažil poprvé souborně shrnout zásady zdravotní politiky osvícenského absolutistického státu.⁹²

24. května 1781 vydal Josef II. direktivní pravidla, která nařizovala zakládání specializovaných ústavů. Pro nemocné to byly všeobecné nemocnice, pro nastávající matky a opuštěné děti to byly porodnice a nalezince, pro dlouhodobě a nevléčitelně nemocné to byly chorobince. Prostředky k zakládání těchto ústavů se měly získat zrušením nevyhovujících špitálů, prodejem či pronájmem jejich nemovitostí, sloučením různých dosavadních nadačních kapitolů, apod. Takto vzniklé nadační fondy, doplňované nemocničními taxami a různými povinnými dávkami, měly zabezpečit zřízení a provoz těchto nových ústavů.⁹³

Na základě direktivních pravidel Josefa II. vznikají první všeobecné nemocnice a to r. 1785 v Brně, r. 1787 v Olomouci a r. 1790 v Praze. V roce 1787 byly v Brně a Olomouci rovněž založeny porodnice a o dva roky později byla založena porodnice v Praze. V nemocnicích byly určeny čtyři ošetrovací třídy, nemocní v první třídě platili za pobyt

---

⁹¹ SVOBODNÝ, Petr – HLAVÁČKOVÁ, Ludmila. *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha, 2004. ISBN 80-7254-424-1. s. 93.

⁹² Tamtéž. s. 93.

⁹³ Tamtéž. s. 107.

v nemocnici 45 krejcarů denně, v druhé třídě 24 krejcarů denně, ve třetí třídě 10 krejcarů a pobyt ve čtvrté třídě byl bezplatný.⁹⁴

Až do poloviny 19. století bylo zvykem jak na našem území, tak i po celé Evropě ošetřovat nemocné doma. Nebylo to jen proto, že nemocnic bylo nedostatek, hlavní důvod byl však ten, že nemocnice byly tradičně určeny především charitativním účelům. V ostatních vrstvách obyvatelstva se stonalo i umíralo doma, lékaři přicházeli do bytu i operovat.⁹⁵

Ošetřovatelský personál v necírkevních lůžkových zařízeních zaujímal nejnižší postavení v hierarchii různých kategorií zdravotníků. Nejen ve špitálech starého typu, ale i v nově zakládaných josefínských ústavech pracovali za nepatrné odměny neškolení ošetřovatelé a to muži i ženy, kterým se v nových nemocnicích říkalo „hlídači“.⁹⁶

6. 4 Florence Nightingová, Nikolaj Ivanovič Pirogov

Důležitou etapou ve vývoji ošetřovatelství byla Krymská válka⁹⁷, ve které se začala naléhavě objevovat potřeba lepší ošetřovatelské péče na straně evropských mocností.

Organizovaná pomoc raněným ve válkách byla již v dřívějších obdobích bojů zajišťován a např. za válek napoleonských, kdy byly zřizovány stanice pro raněné, kde byla pomoc zajišťována chirurgy, podchirurgy, opatrovníky a jinými osobami. Také v ostatních bojích před Krymskou válkou existovala služba raněným lépe či hůře organizovaná, kterou zabezpečovali výhradně muži.⁹⁸

Myšlenku, uplatnit na bojišti ženy jako ošetřovatelky, prosadil Nikolaj Ivanovic Pirogov (1810 - 1881), ruský chirurg a pedagog. Na základě Pirogových úvah byla v Petrohradě vyvolána kampaň na podporu ošetřovatelské pomoci v Krymské válce. Díky kampani mohlo dojít k vycvičení prvních třiceti ruských dobrovolných ošetřovatelek, které byly poslány do Sevastopolu roku 1854.⁹⁹

Nezávisle na ošetřovatelském hnutí na východním bojišti uplatňovala stejné úsilí na straně západní Florence Nightingalová¹⁰⁰. Tato dívka ze zámožné anglické rodiny se se

⁹⁴ KAFKOVÁ, Vlastimila. *Z historie ošetřovatelství*. Brno, 1992. ISBN 80-7013-123-3. s. 7.

⁹⁵ SINKULOVÁ, L. Ideál ošetřovatelství před 300 lety. In *Zdravotnická pracovnice* 17, 1967, č. 4. s. 237.

⁹⁶ SVOBODNÝ, Petr – HLAVÁČKOVÁ, Ludmila. *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha, 2004. ISBN 80-7254-424-1. s. 104.

⁹⁷ Probíhala v letech 1853-1856, boj Turecka a Ruska o vliv na Balkánském poloostrově.

⁹⁸ KAFKOVÁ, c. d. s. 8.

⁹⁹ ZEMAN, F. – VALOUŠKOVÁ. P. N. I. Pirogov a ošetřovatelská péče. In *Zdravotnická pracovnice* 11, 1961, č. 11. s. 654 - 655.

¹⁰⁰ 1820 - 1910, zakladatelka organizovaného ošetřovatelství.

skupinou 37 dobrovolných ošetřovatelek vypravila na Krym, kde zorganizovala ošetřovatelskou službu pro raněné a nemocné v britských vojenských nemocnicích.¹⁰¹

Florence usilovala všemi silami o zlepšení ošetřovatelské služby pro nemocné a raněné ve válce, soustředila se na zdravotní reformy týkající se armády a na vylepšení administrativně hospodářského řízení nemocnic. Její úsilí bylo korunováno úspěchem, což bylo vidět především na snížení úmrtnosti mezi raněnými a nemocnými vojáky, která během několika měsíců klesla ze 60% na 2%.¹⁰²

Po Krymské válce Florence Nightingalová začala své zkušenosti uplatňovat a aplikovat ve své zemi, kde zřídila první ošetřovatelskou školu pro vedoucí sestry v Londýně, která se stala vzorem pro ostatní státy, české země nevyjímaje.¹⁰³ Teprve od této doby začaly být ošetřovatelky pro svou práci systematicky vzdělávány a ošetřovatelství se stalo z charitativní služby skutečným odborným povoláním.¹⁰⁴

6. 5 Vznik Červeného kříže

Ke dvěma výše zmiňovaným průkopníkům ošetřovatelství ve světě je nutno přiřadit také jméno Henriho Dunanta.¹⁰⁵ Ten v roce 1859 přicestoval do severoitalského Solferina, kde se právě v této době konaly boje mezi armádou Napoleona III. a Rakouskem. Utrpení raněných a umírajících vojáků jím natolik otřásl, že se pokusil raněným nějak pomoci. Zřídil lazaret a z řad civilního obyvatelstva získal dobrovolníky, kteří se o raněné starali.¹⁰⁶ Na základě této zkušenosti navrhl tento švýcarský spisovatel plán, jak postupovat při ošetřování raněných i v budoucnosti. Jeho snaha vedla roku 1864 k založení Mezinárodní organizace Červeného kříže v Ženevě, jako organizace, která poskytovala první pomoc nejen raněným vojákům, ale také odbornou přípravu ošetřujících osob. Zasloužil se rovněž o založení národních společností Červeného kříže, které byly v různých zemích ustanoveny, a které měly za úkol realizovat péči o strádající v době míru a nahradit péči o raněné ve válce. Jeho celoživotní činnost byla roku 1901 odměněna Nobelovou cenou za mír.¹⁰⁷

---

¹⁰¹ MÁNKOVÁ, A. Dějiny ošetřovatelství. In *Československá nemocnice* 4, 1934, č. 3. s. 75.

¹⁰² ANZENBACHEROVÁ, M. Ošetřovatelství. In *Československá nemocnice* 5, 1935, č. 9. s. 189.

¹⁰³ Tamtéž. s. 189

¹⁰⁴ KAFKOVÁ, Vlastimila. *Z historie ošetřovatelství*. Brno, 1992. ISBN 80-7013-123-3. s. 9.

¹⁰⁵ 1828 - 1910, švýcarský spisovatel.

¹⁰⁶ ROZSYPALOVÁ, Marie – ŠAFRÁNKOVÁ, Alena. *Ošetřovatelství I: Pro 1. ročník středních zdravotních škol*. Praha, 2002. ISBN 80-86073-96-3. s. 24.

¹⁰⁷ KAFKOVÁ, c. d. s. 9.

V roce 1919 byl založen Československý červený kříž (dále ČSČK), jehož první předsedkyní se stala Alice Masaryková, dcera prvního českého prezidenta T. G. Masaryka.¹⁰⁸

6. 6 Ošetřovatelství od 2. poloviny 19. století

Roku 1870 vzešel v platnost nový říšský zákon, který vymezil práva a povinnosti státu i samosprávných orgánů ve veřejném zdravotnictví. Zřídil instituci okresních lékařů při okresních úřadech a uložil samosprávným orgánům zorganizovat síť obecných a obvodních lékařů (do odvodů se měly sdružovat příliš malé obce, které by samy nebyly schopny vydržovat obecního lékaře). Díky tomuto zákonu byla poprvé vytvořena hustá, poměrně rovnoměrná síť fyzicky dostupných lékařů, kteří se museli usadit tam, kde jich bylo zapotřebí a kde by se z fixního platu z obecní pokladny nikdy neusadili.¹⁰⁹

Fakt, že ošetřovatelství mělo v historii poměrně nízké společenské postavení, vycházející z jeho nízkého vzdělání a profesionalizace, se mění až od druhé poloviny 19. století. Od této doby lze sledovat snahy o profesionalizaci tohoto povolání, ale i snahy o emancipaci ošetřovatelství a adekvátní společenskou prestiž.¹¹⁰

Polovinu 19. století tedy můžeme brát jako historický mezník rozvoje ošetřovatelského povolání. Od této doby se datuje vlastní vznik ošetřovatelské profese, charakteristický systematickým vzděláváním sester a zavedením jednotného oděvu - sesterské uniformy.¹¹¹

Na druhou stranu je nutno podotknout, že sociální a společenské postavení ošetřovatelek bylo velmi špatné jak po stránce materiální, tak i společenské i po celou polovinu 19. a počátkem 20. století.¹¹² Opatrovnický a ošetřovatelský personál v nemocnicích podléhal čelednímu řádu, vydaném roku 1866 Františkem Josefem I. (vládl 1848 - 1916). Podle tohoto řádu byla pracovní doba zmiňovaného personálu určena podle potřeby, což jinými slovy znamenalo neomezená. Při zanedbání služby nebo při zjištění ztráty inventáře byla ošetřovatelka trestána, byla jí stanovena peněžní pokuta, zakázány vycházky nebo byla propuštěna. Vycházky jednotlivým ošetřovatelkám stanovil a povoloval lékař a až do roku

---

¹⁰⁸ ROZSYPALOVÁ, Marie – ŠAFRÁNKOVÁ, Alena. *Ošetřovatelství I: Pro 1. ročník středních zdravotních škol*. Praha, 2002. ISBN 80-86073-96-3. s. 23.

¹⁰⁹ SVOBODNÝ, Petr – HLAVÁČKOVÁ, Ludmila. *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha, 2004. ISBN 80-7254-424-1. s. 126 - 127.

¹¹⁰ STAŇKOVÁ, Marta. Sestra - reprezentant ošetřovatelské profese. In. *Sestra* 10, 2000, č. 1. ISSN 1210-0404. s. 8.

¹¹¹ Tamtéž. s. 8.

¹¹² SVOBODNÝ – HLAVÁČKOVÁ, c. d. s. 133.

1914 pro ně platil celibát. Za denní službu dostávala ošetřovatelka 50 krejcarů, za noční 80 krejcarů a za nepřetržitou denní službu dostávala 3-7 zlatých.¹¹³

Každá ošetřovatelka a opatrovnice musela být svobodná. Bydlení, které nemocnice ošetřovatelkám poskytovala, se skládalo z postele, umístěné za plentou přímo v místnosti nemocných. Pro případ nemoci nebyl ošetřovatelský personál pojištěn a to ani poté, kdy v roce 1888 vyšel zákon o pojištění dělnictva. Některé nemocnice sice léčily své zaměstnance v případě nemoci zdarma, ale po tuto dobu ošetřovatelky nedostávaly plat.¹¹⁴

Tyto pravidla jsou známá z pražské všeobecné nemocnice, ale lze se domnívat, že stejná opatření byla zaváděna i v ostatních nemocnicích na českém území.

Myšlenka lepšího vzdělání ošetřovatelského personálu se postupem času rozšiřovaly, zásluhou Florence Nightingové, po celé Evropě a docházelo k zakládání škol pro ošetřovatelský personál ve všech státech Evropy. I v českých oblastech se koncem 80. let začala objevovat potřeba lepšího vzdělání ošetřovatelek.¹¹⁵

6. 6. 1 První česká ošetřovatelská škola v Praze

Roku 1872 založily bojovnice za ženská práva české spisovatelky Eliška Krásnohorská (1847 - 1926) a Karolína Světlá (1830 - 1899) Ženský výrobní spolek český, který se v dané době stal průkopníkem vymanění ženy z práce výhradně domácí a jehož hlavním posláním byla výchova žen k určitému povolání. Spolek organizoval zpočátku kurzy ručních prací, šití prádla a vyšívání,¹¹⁶ později se k jeho činnosti přidaly i 3 - 5 měsíční kurzy pro ošetřovatelky, aj.¹¹⁷

Spolupráce mezi Ženským výrobním spolkem a Spolkem českých lékařů,¹¹⁸ vedla k zřízení první české ošetřovatelské školy v Praze, jediné v Rakousku - Uhersku, otevřené v roce 1874.¹¹⁹

Nově zřízená ošetřovatelská škola poskytovala bezplatnou výuku, která probíhala podle učebních plánů a osnov ve formě krátkodobých kurzů. Teoretické přednášky doplňovala praktická část, která probíhala v pražském městském chudobinci. Kurzu se mohly

---

¹¹³ Místodržitelská knihtiskárna, Řád čeledí pro království české, vyjímajíc hl. město Prahu ze dne 7. dubna 1866.

¹¹⁴ KAFKOVÁ, Vlastimila. *Z historie ošetřovatelství*. Brno, 1992. ISBN 80-7013-123-3. s. 16.

¹¹⁵ ANZENBACHEROVÁ, M. Ošetřovatelství. In *Československá nemocnice* 5, 1935, č. 9. s. 190.

¹¹⁶ ŠOBOVÁ, A. Počátky ženského studia u nás. In *Zdravotnická pracovnice* 7, 1957, č. 10. s. 632.

¹¹⁷ ANZENBACHEROVÁ, c. d. s. 190.

¹¹⁸ Vzniká roku 1862, jeho první předsedou byl J. E. Purkyně.

¹¹⁹ KAFKOVÁ, c. d. s. 11.

účastnit pouze dívky, které přesáhly 20. rok života.¹²⁰ Během sedmileté činnosti školy prošlo pěti konanými kurzy 234 absolventek.¹²¹

Konec činnosti ošetřovatelské školy v roce 1881 je vysvětlováno různě. Snad šlo o rozhodující zásah německých členů městské rady pražské, snad byl důvod ukončení školy odchod přednášejících lékařů, kteří dali přednost působení při budování české lékařské fakulty v Praze, aj.¹²² I přes veškeré snahy se až do roku 1914 nová škola pro ošetřovatelky neotevřela a tím byla ošetřovatelská činnost a působení v nemocnicích po celá osmdesátá a devadesátá léta 19. století značně omezena.¹²³

6. 7 Ošetřovatelství do roku 1918

Od roku 1904, kdy dochází ke vzniku Spolku pro povznesení stavu ošetřovatelek nemocných, můžeme vidět menší obrat k lepšímu. Hlavním úkolem Spolku byla odborná příprava žen pro ošetřovatelství, která se odehrávala v podobě teoretických kurzů pod vedením MUDr. Anny Honzákové (1875- 1940) a MUDr. Růženy Machové (1886-1962). K prohloubení výuky a přípravy ošetřovatelek na jejich budoucí povolání v podobě praktických hodin, které navazovaly na hodiny teoretické, docházelo na pražských klinikách až od roku 1913.¹²⁴

Roku 1914 vyšlo nařízení rakouského ministra vnitra č. 139 říšského zákona ze dne 25. července 1914 *O ošetřování nemocných z povolání provozovaném*. Na základě tohoto nařízení měla být odborná průprava osob, které se chtějí věnovat ošetřování z povolání, prováděna ve dvouletých ošetřovatelských školách zřízených při nemocnicích, které měly zaručovat možnost praktického výcviku ve všech oborech nemocniční péče.¹²⁵

Po dokončení dvouleté výuky a úspěšném splnění závěrečné diplomové zkoušky, absolventky získaly diplom pro ošetřování nemocných z povolání provozovaném a majitelka diplomu měla právo užívat titulu diplomovaná ošetřovatelka nemocných. Uvedené nařízení se týkalo jak řádových, tak i civilních škol.¹²⁶

---

¹²⁰ MATOUŠEK, Miroslav. O začátcích našeho ošetřovatelství. In *Zdravotnická pracovnice* 11, 1952, č. 9. s. 574.

¹²¹ HERBENOVÁ, B. Naše snahy o povznesení stavu ošetřovatelek nemocných. In *Národní listy*, 1923.

¹²² KAFKOVÁ, Vlastimila. *Z historie ošetřovatelství*. Brno, 1992. ISBN 80-7013-123-3. s. 15.

¹²³ Tamtéž. s. 15 - 18.

¹²⁴ Tamtéž. s. 16.

¹²⁵ Císařská královská tiskárna dvorní a státní, Nařízení ministerstva vnitra ze dne 25. června 1914, č. 139 *O ošetřování nemocných z povolání provozovaném*.

¹²⁶ Tamtéž.

Česká ošetrovatelská škola při všeobecné nemocnici v Praze, byla založena na základě nařízení ministerstva vnitra č. 139 roku 1914 v Ječné ulici č. 506 (později č. 4), kde byl ještě téhož roku pro studentky školy vybudován internát.¹²⁷

Otevření školy se však oddalovalo od měsíce k měsíci, jednak z důvodu vypuknutí první světové války ve stejném roce, kdy byla škola otevřena a jednak pro nedostatek učitelů - lékařů, kteří byli plně vytíženi služkou v nemocnicích či byli povoláni službou do války.¹²⁸

Oficiálně byla ošetrovatelská škola otevřena až v květnu roku 1916. Spolu s ní byla otevřena i německá škola pro ošetřování nemocných a to na Karlově náměstí č. 318 (později č. 28). Pražská ošetrovatelská škola zůstala v činnosti i po skončení první světové války a stala se vzorem pro další české civilní i řádové ošetrovatelské školy, které postupně začaly na území nově vzniklé Československé republiky vznikat.¹²⁹

7. Vzdělání ošetrovatelek za první republiky

Ošetrovatelská škola byla v době první republiky považována za školu odbornou. Při posuzování této otázky byl uplatněn názor, že školy jsou oprávněny vydávat diplomy, které podávají výkaz o odborné ošetrovatelské kvalifikaci a z toho důvodu je možno ošetrovatelské školy považovat za veřejná učiliště.¹³⁰

Důležitou událostí pro zlepšení úrovně výuky a vzdělání ošetrovatelek byl výnos rakouského ministerstva vnitra ze dne 25. června 1914 č. 139 O ošetřování nemocných z povolání provozovaném (dále jen nařízení ministerstva vnitra č. 139), který upravoval zákon z roku 1870, týkající se školení ošetrovatelek.¹³¹

Na základě tohoto výnosu, který byl platný i po celou dobu první republiky, vznik nové ošetrovatelské školy a ustanovení každé vyučující osoby na této škole muselo být schváleno ministerstvem vnitra. Tento typ škol musel být zřizován jen při nemocnici, která byla schopná zajistit praktický výcvik žákyň ve všech nebo alespoň v nejdůležitějších oborech ošetřování nemocných.¹³²

---

¹²⁷ KAFKOVÁ, Vlastimila. *Z historie ošetrovatelství*. Brno, 1992. ISBN 80-7013-123-3. s. 18.

¹²⁸ MÁNKOVÁ, A. Dějiny ošetrovatelství. In *Československá nemocnice* 4, 1934, č. 3. s. 77.

¹²⁹ KAFKOVÁ, c. d. s. 18 - 19.

¹³⁰ KLEINSCHNITZ, E. Dnešní stav odborného ošetrovatelského školství. In *Československá nemocnice* 5, 1935, č. 6. s. 131.

¹³¹ PLEVOVÁ, Ilona - SLOWIK, Regina. *Vybrané kapitoly z historie ošetrovatelství*. Ostrava, 2008. ISBN 978-80-7368-506-6. s. 55.

¹³² Císařská královská tiskárna dvorní a státní, Nařízení ministerstva vnitra ze dne 25. června 1914, č. 139 O ošetřování nemocných z povolání provozovaném.

Další část výnosu řeší otázku správce a osob vyučujících, kdy podle § 3 řídící lékař nemocnice, s níž škola pro ošetřování nemocných spolupracuje, řídí a dohlíží na odborný výcvik. Na druhou stranu však bezprostřední dozor a osobní vedení žákyň náleží představené školy, která je jmenována vydržovatelem školy nebo osobami jinak k tomu oprávněnými.

Dále výnos stanovil organizační strukturu a obsahovou náplň ošetřovatelských škol, podmínky k přijetí žákyně, dobu výcviku, vyučovací předměty, průběh závěrečné zkoušky, aj.¹³³

O výcvik a vzdělání diplomovaných sester se v éře první republiky staralo celkem deset ošetřovatelských škol. Podle data založení to byla ošetřovatelská škola v Praze, která byla rozdělena na českou a německou část, škola v Chomutově, Opavě, Bratislavě, Košicích, Turčanském sv. Martině, Hradci Králové, Brně a ve Znojmě, Ostravě.¹³⁴ Z nich pouze tři byly civilní ošetřovatelské školy, tj. škola v Praze, Turčanském sv. Martině a v Ostravě, zbylých sedm škol pro výuku budoucích diplomovaných sester bylo řádových.¹³⁵

7. 1 Ošetřovatelské školy

Nejstarší ošetřovatelská škola v Československé republice byla česká ošetřovatelská škola při všeobecné nemocnici v Praze založena na základě nařízení ministerstva vnitra č. 139 a otevřena r. 1916.

Německá ošetřovatelská škola při všeobecné nemocnici v Praze byla založena 30. července 1915 a otevřena roku 1916. Podmínky pro přijetí na tuto školu, stejně jako účel školy a vyučovací osnova byly obdobné jako na českých školách.

Pražská ošetřovatelská škola zůstala v činnosti i po skončení první světové války v nově vzniklém Československu a stala se vzorem pro další české civilní i řádové ošetřovatelské školy, které se postupně na území mladé republiky začaly otvírat.¹³⁶

Na podzim roku 1920 přešla správa první české ošetřovatelské školy na deset let do rukou Československého červeného kříže. V roce 1931 převzala zmiňovanou školu státní správa.¹³⁷

---

¹³³ Císařská královská tiskárna dvorní a státní, Nařízení ministerstva vnitra ze dne 25. června 1914, č. 139 *O ošetřování nemocných z povolání provozovaném*.

¹³⁴ KAFKOVÁ, Vlastimila. *Z historie ošetřovatelství*. Brno, 1992. ISBN 80-7013-123-3. s. 166.

¹³⁵ Tamtéž. s. 166.

¹³⁶ PLEVOVÁ, Ilona - SLOWIK, Regina. *Vybrané kapitoly z historie ošetřovatelství*. Ostrava, 2008. ISBN 978-80-7368-506-6. s. 55.

¹³⁷ SVOBODNÝ, Petr – HLAVÁČKOVÁ, Ludmila. *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha, 2004. ISBN 80-7254-424-1. s. 182.

I když v počátečních letech existence školy navštěvovalo výuku obvykle jen 11 - 15 studentek a počet uchazeček o studium nebyl o moc větší, jejich počet postupem doby rapidně stoupal a k ošetřovatelskému povolání se hlásilo stále více dívek, takže můžeme konstatovat, že již v roce 1924 se na pražskou ošetřovatelskou školu hlásilo 120 uchazeček, z nichž bylo do prvního ročníku přijato 53 žákyň a jejich počet rok od roku stále stoupal.¹³⁸

Prvních deset absolventek této školy, které ukončily své vzdělání v roce 1918, obsadilo místa na gynekologické klinice. Plánem ministerstva vnitra bylo, aby se tímto způsobem v pražské všeobecné nemocnici postupně obsazovala jedna klinika za druhou.¹³⁹

Na základě analýzy dostupné literatury vztahující se k tématu si dovoluji tvrdit, že není pravda, že v Praze vznikly dvě stejné ošetřovatelské školy jen s tím rozdílem, že jedna se vyznačovala českým vyučovacím jazykem a druhá německým.

Rozdíl mezi nimi byl v tom, že každá škola byla zaměřena na odlišné oblasti ošetřování, a že vyučovací osnovy na jednotlivých školách se od sebe dosti lišily. Osnova české ošetřovatelské školy vykazovala 535 vyučovacích hodin, i když část z nich byla praktická cvičení, ale i tak je vidět větší počet vyučovacích hodin než na ošetřovatelské škole německé, která jich měla 402.¹⁴⁰

Obě pražské školy, které byly přiřčeny k pražské všeobecné nemocnici, byly finančně podporovány státem, který až do roku 1934 platil na jejich provoz každoročně příspěvek ve výši 95% nekrytých výdajů; od 1. ledna 1935 činil tento příspěvek 90%.¹⁴¹

Studentky ošetřovatelských škol platily školné ve výši 4 000 korun za jeden rok, tedy 8 000 korun za celé studium, včetně stravy a ubytování. Dále byla studentkám poskytována řada výjimek a slev, které umožňovaly, aby byla škola otevřena i méně majetným studentkám. Studentky z chudších rodin platily jen určité procento z plného školného nebo dokonce neplatily nic. V těchto případech se však studentka musela zavázat reversem, že po řádném absolvování ošetřovatelské školy, zůstane nadále ve státních službách nebo bude pracovat v nemocnicích zřízených státem po dobu, kterou stanoví Zemský úřad v Praze.¹⁴²

Německá ošetřovatelská škola řádu Milosrdných sester sv. Kříže v Chomutově byla založena na základě ministerského výnosu č. 389 z 31. ledna 1917 a téhož roku byla škola i otevřena a do ní oficiálně přijato 13 studentek z Prahy. Škola byla přiřčena k všeobecné nemocnici v Chomutově a vedoucí lékař této nemocnice dohlížel na odborné vzdělání

---

¹³⁸ KAFKOVÁ, Vlastimila. *Z historie ošetřovatelství*. Brno, 1992. ISBN 80-7013-123-3. s. 26.

¹³⁹ MÁNKOVÁ, A. Dějiny ošetřovatelství, In *Československá nemocnice* 4, 1934, č. 3. s. 78.

¹⁴⁰ KLEINSCHNITZ, E. Dnešní stav odborného ošetřovatelského školství. In *Československá nemocnice* 5, 1935, č. 6. s. 131.

¹⁴¹ Tamtéž. s. 130.

¹⁴² Tamtéž. s. 134.

studentek, avšak přímý dozor a osobní vedení žákyň příslušelo představené, která byla vybrána kongregací. Z předešlé poznámky tedy vyplývá, že zmíněná škola přijímala jednou ročně asi 30 pouze řadových studentek, které byly vyučovány v německém jazyce a jejich studium probíhalo po dva roky.¹⁴³

Budování a modernizování školy probíhalo jen velmi pomalu, avšak roku 1927 byla škola rozšířena o útulek pro kojence s mléčnou kuchyní, kde studentky absolvovaly přednášky týkající se péče o kojence a malé děti.¹⁴⁴

Debaty o vzniku ošetrovatelské školy v Opavě probíhají již od roku 1914, kdy se ctihodná matka Konstancie Lessná, která v této době kongregaci milosrdných sester III. řádu sv. Františka z Assisi vedla, rozhodla takovou školu zřídit. V témže roce však vypukla první světová válka, takže další debaty na toto téma byly obnoveny až po konci války v roce 1918.

Až vydáním ministerského výnosu č. 30057/25 ze 4. března 1926 bylo zřízení německé ošetrovatelské školy povoleno, ale vyučovat se na škole začalo již v březnu roku 1925, tedy ještě před úředním schválením, ale za vědomí vedoucích úředníků.¹⁴⁵

Z počátku probíhalo vyučování v knihovně zemské nemocnice v Opavě a to většinou ve večerních hodinách. Výuku vedli lékaři zemské nemocnice a pomůcky škole byly zapůjčeny od přírodovědeckého kabinetu českého státního reálného gymnázia a od zemské nemocnice v Opavě. Z důvodu nedostatku prostoru a materiálu k výuce došlo v roce 1927 na tři roky k uzavření školy, kdy se předpokládalo, že během této doby se přijde na řešení problému. Kongregaci se podařilo zakoupit zemský pozemek ležící východně od opavské nemocnice a pod vedením architekta Karla Gottwalda¹⁴⁶ dochošlo roku 1931 k vybudování školy a internátu.

Dvouletá ošetrovatelská škola byla přiřčleněna k zemské nemocnici v Opavě, pouze řeholní žákyně byly přijímány každý druhý rok, „vyučuje se tu střídavě, a to dva roky v jazyce českém a dva roky v jazyce německém.“¹⁴⁷

Založení ošetrovatelské školy milosrdných sester sv. Kříže v Bratislavě bylo na základě ministerského výnosu datováno na rok 1929. Svou činnost škola zahájila roku 1931 a byla přiřčleněna ke státní nemocnici v Bratislavě. Uchazečky o studium se přijímaly jednou do

---

¹⁴³ KLEINSCHNITZ, E. Dnešní stav odborného ošetrovatelského školství. In *Československá nemocnice* 5, 1935, č. 6, s. 136.

¹⁴⁴ Tamtéž. s. 136.

¹⁴⁵ Tamtéž. s. 137.

¹⁴⁶ Inženýr, architekt, vrchní zemský stavební rada.

¹⁴⁷ KLEINSCHNITZ, c. d. s. 130.

roka a jednalo se jak o žákyně civilní, tak i řádové, které absolvovaly výuku v českém jazyce.¹⁴⁸

Jeden z hlavních důvodů vzniku ošetřovatelské školy v Košicích byl ten, že se tu nacházela moderní, dobře vybavená státní nemocnice, která byla schopna poskytnout budoucím diplomovaným sestřím kvalitní praktickou výuku a výcvik.

Dvouletá ošetřovatelská škola milosrdných sester řádu sv. Vincence v Košicích, která svou činnost zahájila roku 1933, byla přičleněna ke státní košické nemocnici. Na rozdíl od jiných ošetřovatelských škol na území Československa, zřizovaných církevními řády, nebyla škola otevřena jen řádovým studentkám, ale všem zájemkyním o toto studium. Na druhou stranu je nutno podotknout, že civilní žákyně škola přijímala jen v omezeném počtu. Vyučování probíhalo v českém jazyce a každý rok bylo přijato přibližně 30 studentek.¹⁴⁹

Založení zemské ošetřovatelské školy ústavu M. R. Štefánika v Turčanském sv. Martině bylo schváleno ministerským výnosem č. 75958/33 ze dne 25. srpna 1933 a téhož roku škola zahájila svou činnost v rámci zemských škol ústavu M. R. Štefánika. Škola byla přičleněna k zemské nemocnici v Turč. Sv. Martině, praktický výcvik měly žákyně také ve státní nemocnici v Žilině a Bratislavě, výuka probíhá v českém jazyce. Při přijímání uchazeček do dvouletého studia se dávalo přednost těm zájemkyním, které kromě dokončení měšťanské a nebo nižší střední školy absolvovaly i odbornou školu pro ženské povolání. Každý druhý rok bylo přijato minimálně 12, ale maximálně 24 studentek, které musely bydlet po dobu studia v internátě Ústavu M. R. Štefánika.¹⁵⁰

V roce 1935 vzniká Ošetřovatelská škola Dr. E. Beneše kongregace šedých sester sv. Františka Serafínského v Hradci Králové. Její zřízení však diplomované sestry naplno neuspokojilo, i když šlo o školu českou. Hlavní důvod byl ten, že škola vychovávala pouze sestry řádové, takže až na pražskou ošetřovatelskou školu se na území Československé republiky stále nevyskytovala žádná jiná ošetřovatelská škola, která by vychovávala a vzdělávala především civilní žačky.¹⁵¹

Dvouletá Ošetřovatelská škola kongregace milosrdných sester III. řádu sv. Františka v Brně byla ministerským výnosem povolena od roku 1936 nejdříve jen pro řádové sestry, později i pro žákyně civilní.¹⁵²

---

¹⁴⁸ KLEINSCHNITZ, E. Dnešní stav odborného ošetřovatelského školství. In *Československá nemocnice* 5, 1935, č. 6. s. 133.

¹⁴⁹ Tamtéž. s. 137.

¹⁵⁰ Tamtéž. s. 138.

¹⁵¹ KAFKOVÁ, Vlastimila. *Z historie ošetřovatelství*. Brno, 1992. ISBN 80-7013-123-3. s. 87.

¹⁵² Tamtéž. s. 166.

Od roku 1933 probíhaly snahy ostravských zdravotníků o vznik dvouleté ošetřovatelské školy v tomto městě. Ty se však nesetkaly s pochopením vyšších úřadů, takže výchova ostravských ošetřovatelek nadále probíhala v podobě jednoročních kurzů pro ošetřovatelky, které nahradily od roku 1931 předchozí každoroční tříměsíční kurzy.¹⁵³

Příčinu oddálení vzniku ošetřovatelské školy v Ostravě je zčásti možno vidět v tom, že v roce 1933 byl v daném městě zřízen Ústav pro vzdělávání a výcvik porodních asistentek, první svého druhu v ČSR a rok poté byla otevřena Škola pro výcvik dietních pracovníků. Až v roce 1937 dochází k založení české civilní Státní ošetřovatelské školy ČSČK v Ostravě.¹⁵⁴

Znojmo se dočkalo své dvouleté ošetřovatelské školy až v roce 1937, především zásluhou sester řádu kongregace dcer Nejsvětějšího Spasitele, které od roku 1928 pracovaly ve zdejší nemocnici. Z jejich podnětu založila kongregace v roce 1937 vlastní dvouletou Německou ošetřovatelskou školu kongregace dcer Nejsvětějšího Spasitele, která vychovávala především řádové sestry, ale absolvovaly na ní také čtyři ošetřovatelky civilní.¹⁵⁵

7. 1. 1 Příjímací zkoušky

Na základě výše zmiňovaného nařízení ministerstva vnitra č. 139 mohly být ke studiu na ošetřovatelských školách přijaty jen ty žákyně, které:

- 1) měly československé státní občanství;
- 2) dokončily osmnáctý rok života a pokud byly nezletilé, musely předložit prohlášení o souhlasu otce nebo poručenského úřadu;
- 3) prokázaly bezúhonnost svého dosavadního života;
- 4) měly tělesnou a duševní způsobilost pro ošetřovatelské povolání;
- 5) prokázaly, že úspěšně dokončily měšťanskou školu nebo že mají přiměřené všeobecné vzdělání.

Osoby duchovního stavu mohly být přijaty jen na žádost svého řádového představenstva a za souhlasu svých duchovních představených.¹⁵⁶

Z těchto podmínek mohla být prominuta pouze podmínka první, tj. že uchazečka musí mít československé státní občanství. To však jen v přechodné době, dokud v tuzemsku nebylo

---

¹⁵³ KAFKOVÁ, Vlastimila. *Z historie ošetřovatelství*. Brno, 1992. ISBN 80-7013-123-3. s. 31.

¹⁵⁴ Tamtéž. s. 31.

¹⁵⁵ Tamtéž. s. 32.

¹⁵⁶ Císařská královská tiskárna dvorní a státní, Nařízení ministerstva vnitra ze dne 25. června 1914, č. 139 *O ošetřování nemocných z povolání provozovaném*.

vyhověno potřebám ošetřování nemocných dostatečným počtem ošetřovatelského personálu.¹⁵⁷

Přednost se dávala žadatelkám 20 až 30letým s vyšším předběžným vzděláním, takže většina sester měla 3 - 4leté školy pokračovací, rodinné, obchodní, některé střední školy či učitelský ústav.¹⁵⁸

Po přijetí uchazečky o studium na ošetřovatelskou školu, musela žačka podstoupit čtyřměsíční zkušební dobu, během níž se mělo ukázat, jestli se kandidátka na ošetřovatelskou službu hodí, či nikoliv. V průběhu těchto čtyř měsíců byla uchazečka konfrontována s internátním životem, měla úzký styk se sestrami ve škole, a musela úspěšně absolvovat zkoušku ze základních předmětů - anatomie, fyziologie a hygiena. V této zkušební době obvykle opouštělo školu asi 10 - 20% žadatelek o ošetřovatelské vzdělání.¹⁵⁹

Dle vládního nařízení č. 139 § 16 mohly na ošetřovatelských školách studovat i osoby mužského pohlaví. Po úspěšném absolvování závěrečné zkoušky jim byl přidělen titul diplomovaný ošetřovatel nemocných.¹⁶⁰ O tom, kolik mužů studovalo a úspěšně absolvovalo některou z deseti ošetřovatelských škol, jsem v mnou prostudované literatuře a člancích informace nenašla. Odkázat se mohu jen na údaje z článku A. H. Goff¹⁶¹ z roku 1934, ve kterém se píše, že v uvedeném roce vykonávalo ošetřovatelské zaměstnání 8150 osob, z toho přibližně 2000 mužů.¹⁶²

7. 1. 2 Výuka

Vyučování na ošetřovatelských školách trvalo vždy dva roky, přičemž první rok byl založený především na přednáškách a teoretické výuce studentek, ve druhém roce převládala praktický výcvik na jednotlivých nemocničních odděleních, ale i průběhem tohoto roku se látka naučená v prvním roce se studentkami opakovala.¹⁶³

---

¹⁵⁷ KLEINSCHNITZ, E. Dnešní stav odborného ošetřovatelského školství. In *Československá nemocnice* 5, 1935, č. 6. s. 131.

¹⁵⁸ ANZENBACHEROVÁ, M. Ošetřovatelství. In *Československá nemocnice* 5, 1935, č. 9. s. 191.

¹⁵⁹ Tamtéž. s. 191.

¹⁶⁰ Císařská královská tiskárna dvorní a státní, Nařízení ministerstva vnitra ze dne 25. června 1914, č. 139 *O ošetřování nemocných z povolání provozovaném.*

¹⁶¹ diplomovaná ošetřovatelka, členka zdravotní sekce Společnosti národů v Ženevě.

¹⁶² GOFF, Hazel Avis. Ošetřovatelství v Československu. In *Československá nemocnice* 4, 1934, č. 9. s. 243.

¹⁶³ KLEINSCHNITZ, c. d. s. 131.

Žákyně měly po dobu prvního učebního roku název „žákyně ošetrovatelství“, po uplynutí učebního roku „ošetrovatelka na zkoušku“.¹⁶⁴

Ve třicátých letech se začaly objevovat názory, že by bylo správné teoretickou i praktickou výuku propojit, čímž by se předešlo tomu, aby se probíranou látku studentky musely učit bez názorné výuky, což se u předmětů, jako bylo například ošetrovatelství u lůžka či elektroterapie, jevílo jako značně nevhodné.¹⁶⁵

Během dvouletého odborného školení se studentkám dostalo dobrého všeobecného základu v oblasti ošetrování nemocných, což byl nejlepší podklad pro následnou specializaci, které by byl věnován další rok.¹⁶⁶ Přes veškeré pozitiva, která byla na toto téma prokázána, se až do konce první republiky délka výuky nezměnila a stále od sebe byla teoretická a praktická část oddělována.

Dle nařízení ministerstva vnitra č. 139 § 6 se vyučování a cvičení vztahovalo na následující předměty:

- 1) nauka o stavbě lidského těla;
- 2) nauka o činnosti orgánů (ze zvláštním zřetelem k nauce o výživě);
- 3) základy všeobecné nauky o nemocech včetně nemocí nakažlivých;
- 4) všeobecnou zdravotní vědu a zdravotní vědu nemocniční, potírání nakažlivých nemocí;
- 5) všeobecnou techniku ošetrování nemocných;
- 6) praktický návod ve zvláštním ošetrování při vnitřních nemocech (včetně výživy nemocných jako i provádění lékařských nařízení v příčině masáže, vodolěčby a léčby elektřinou), při chirurgických nemocech, v ošetrování kojenců a šestinedělek, také při ošetrování při nemocech kojenců, dětských, ženských kožních, nakažlivých a duševních a také ve službě ambulantní;
- 7) praktické pokyny v provozování domácnosti a kuchyně, příprava pokrmů pro nemocné a kojence;
- 8) správní nemocniční služba se zvláštním zřetelem k malým venkovským nemocnicím;
- 9) důležité zdravotní předpisy;
- 10) základy sociální péče v oboru veřejného zdravotnictví;
- 11) zdravotní služba ve válce.¹⁶⁷

---

¹⁶⁴ Císařská královská tiskárna dvorní a státní, Nařízení ministerstva vnitra ze dne 25. června 1914, č. 139 *O ošetrování nemocných z povolání provozovaném*.

¹⁶⁵ HEITZINGEROVÁ. Teorie a praxe ve výchově ošetrovatelek. In *Československá nemocnice* 4, 1934, č. 9. s. 235.

¹⁶⁶ ANZENBACHEROVÁ, M. Ošetrovatelství. In *Československá nemocnice* 5, 1935, č. 9. s. 192.

¹⁶⁷ Císařská královská tiskárna dvorní a státní, Nařízení ministerstva vnitra ze dne 25. června 1914, č. 139 *O ošetrování nemocných z povolání provozovaném*.

Na základě tohoto soupisu probíraných okruhů lze tvrdit, že se výuka žákyň na ošetrovatelských školách zaměřovala především na anatomii a fyziologii, zatímco psychologie nebyla v osnově vůbec zastoupena, rovněž tak etika a dějiny ošetrovatelství byly úplně pomíjeny.¹⁶⁸

I když nařízení ministerstva vnitra č. 139 stanovilo vyučovací a cvičební okruhy, které musely žákyň ošetrovatelských škol podstoupit, jednalo se, podle mého názoru, spíše o obecné celky, se kterými bylo potřeba studentky ošetrovatelských škol seznámit. Nikde se však neuváděla přesná pravidla, která by určila, kolik hodin se má jaký předmět vyučovat a každá ošetrovatelská škola si osnovu výuky vytvářela sama.

Toto mé tvrzení lze demonstrovat na článku H. A Goff, který vyšel v časopise *Československá nemocnice* v roce 1934, kde se dozvídáme, že teoretická i praktická osnova škol byla velmi různá, ne všechny ošetrovatelské školy kladly důraz na stejné předměty, a že každá škola měla různý počet přednáškových hodin v rozmezí 390-1003.¹⁶⁹

I článek sestry Heitzingerové¹⁷⁰ v *Československé nemocnici* z roku 1934 mluví o tom, že jelikož jsou ošetrovatelské školy na území ČSR institucí poměrně mladou, nejsou na nich ještě jednotné metody, ani přesné vyučovací osnovy.¹⁷¹

Z článku Adolfa Měska¹⁷² pod názvem *O učebnicích ošetrovatelství* uvedeném v časopise *Československá nemocnici* r. 1935 vyplývá, že osnovy, podle kterých se v éře první republiky na ošetrovatelských školách učilo, byly vypracovány na základě krátkodobých kurzů, které měly rychle nahradit nedostatek odborného vzdělání u již zaměstnaných ošetrovatelek. Osnovy z těchto kurzů se staly zkráceným materiálem a pro nedostatek času pak i základní osnovou pro ošetrovatelské školy.¹⁷³

Podle zmiňovaného autora bylo nutno do osnov ošetrovatelských škol přidat výuku psaní na stroji, jako doplněk teoretické výuky byla nutná znalost vaření zaměřená na dietní jídla pro pacienty, pro zlepšení kondice studentek autor doporučoval na ošetrovatelských školách zavést povinné hodiny tělocviku, aj. To mělo vést k větší všestrannosti absolventek těchto škol.¹⁷⁴

---

¹⁶⁸ GOFF, Hazel Avis. Ošetrovatelství v Československu. In *Československá nemocnice* 4, 1934, č. 9. s. 245.

¹⁶⁹ Tamtéž. s. 245.

¹⁷⁰ Představená ošetrovatelské školy řádu Sv. Kříže v Chomutově.

¹⁷¹ HEITZINGEROVÁ. Teorie a praxe ve výchově ošetrovatelek. In *Československá nemocnice* 4, 1934, č. 9. str. 235.

¹⁷² 1891 - 1969, primář košické nemocnice.

¹⁷³ MĚSKA, Adolf. O učebnicích a ošetrovatelství. In *Československá nemocnice* 5, 1935, č. 9. str. 193.

¹⁷⁴ Tamtéž. s. 193.

Na základě těchto poznatků pak můžeme usuzovat, že i když se od absolventek ošetrovatelských škol očekávala stejná úroveň vzdělání, bylo tomu právě naopak, jelikož tyto diplomované sestry vykazovaly velké rozdíly ve své kvalifikaci.

Právě tato nejednotnost vedla ministerstvo zdravotnictví, aby v průběhu třicátých let 20. století zahájilo akci detailního zrevidování učebních osnov jednotlivých ošetrovatelských škol a aby podle výsledku revize byla pro všechny školy vydána jednotná osnova. Je však nutno konstatovat, že tyto snahy nebyly po dobu první republiky naplněny a k vytvoření jednotné osnovy pro všechny ošetrovatelské školy v popisované době nedošlo.¹⁷⁵

7. 1. 3 Přednáškové místnosti a vybavení školy, učebnice

Místnosti, ve kterých probíhala teoretická výuka, byly dle možností uspokojivě vybavené. Do kontrastu k nim se stavěly místnosti, ve kterých probíhala praktická výuka, od nichž se očekávalo, že by měly být dobře a moderně vybavené, aby dokázaly poskytnout svým studentkám dobrou přípravu na jejich budoucí povolání. Navzdory tomu však byly tyto sály hodnoceny jako nedostatečně vybavené.¹⁷⁶

O špatném vybavení ošetrovatelských škol svědčí i skutečnost, že jen některé školy měly knihovnu či čítárnu. V tomto typu škol nebyly běžně dostupné časopisy, literatura nebo denní tisk, které by žákyně pravidelně seznamovaly s děním na domácí či světové scéně.¹⁷⁷

V důsledku nejednotné vyučovací osnovy na ošetrovatelských školách panoval chaos i ve vyučovacích pomůckách a v učebnicích, podle kterých se měly studentky škol připravovat. Ani tyto potřeby pro výuku nebyly jednotné pro všechny školy a každý vyučující lékař si volil pomůcky a učebnice, které vyhovovaly jemu.¹⁷⁸

7. 1. 4 Závěrečná diplomová zkouška

Po dokončení dvouleté výuky, která se vztahovala na studentky civilní i řádové, musely žačky podstoupit teoretickou i praktickou zkoušku před státní komisí. Ta rozhodovala o úspěšném splnění zkoušky a zisku diplomu pro ošetřování nemocných z povolání provozovaném, který své držitelky opravňoval užívat titul diplomovaná ošetrovatelka

---

¹⁷⁵ KLEINSCHNITZ, E. Dnešní stav odborného ošetrovatelského školství. In *Československá nemocnice* 5, 1935, č. 6. s. 132.

¹⁷⁶ GOFF, Hazel Avis. Ošetrovatelství v Československu. In *Československá nemocnice* 4, 1934, č. 9. s. 245.

¹⁷⁷ Tamtéž. s. 245.

¹⁷⁸ MĚSKA, Adolf. O učebnicích ošetrovatelství. In *Československá nemocnice* 5, 1935, č. 9. s. 193.

nemocných. Absolutorium školy úspěšné absolventky závěrečné diplomové zkoušky opravňovalo nosit čestný odznak diplomované sestry.¹⁷⁹

Zkoušky se mohly účastnit jen ty studentky, které úspěšně zvládly oba roky ošetrovatelské školy a jen v případě, že jejich spolehlivost a důvěryhodnost byla potvrzena představenou školy.¹⁸⁰

Zkušební komise se skládala ze zemského zdravotního referenta, jenž byl předsedou této komise, dále v komisi zasedal řídící lékař nemocnice, s níž byla ošetrovatelská škola spojena a posledním nezbytným členem komise byl lékařský učitel ošetrovatelské školy s nímž tu zasedali ještě dva jiní lékaři. O výsledku zkoušejícího rozhodovala komise většinou hlasů. Při rovnosti hlasů rozhodoval předseda.¹⁸¹

Diplomovaná zkouška v sobě zahrnovala předměty zmíněné v kapitole Výuka, konala se v sídle školy a doba této zkoušky byl určena počátkem každého roku, ale tím způsobem, aby mezi dvěma zkušebními lhůtami byla doba alespoň šesti měsíců.¹⁸²

Po úspěšném absolvování závěrečné zkoušky skládaly diplomované sestry mezinárodní slib Florence Nightingale: „*Slibuji slavnostně Bohu na svou čest za přítomnosti celého tohoto shromáždění, že povedu život mravný a že své povolání budu vykonávat věrně. Zdržím se všeho zhoubného a špatného a nikdy vědomě nepodám škodlivého léku. Přičiním se, seč moje síly stačí, povznést úroveň svého povolání a zachovám tajemství o všem, co v důvěře bude mi svěřeno o osobních a rodinných záležitostech nemocných, o nichž se dozvím při své činnosti. Vynasnažím se podle svých sil podporovat loajálně lékaře při jejich práci a obětavě pečovat o blaho těch, kdož budou svěřeni moji péči.*“¹⁸³

7. 1. 5 Obecné poznatky o průběhu ošetrovatelského školení

Výuka na ošetrovatelských školách probíhala dva roky, avšak tato lhůta nebyla vždy přesně dodržována. Z přehledu ošetrovatelských škol, který nám poskytuje v roce 1935 časopis Československá nemocnice, lze vyčíst, že např. Česká ošetrovatelská škola v Praze

---

¹⁷⁹ KAFKOVÁ, Vlastimila. *Z historie ošetrovatelství*. Brno, 1992. ISBN 80-7013-123-3. s. 21.

¹⁸⁰ KLEINSCHNITZ, E. Dnešní stav odborného ošetrovatelského školství. In *Československá nemocnice* 5, 1935, č. 6. s. 131.

¹⁸¹ Císařská královská tiskárna dvorní a státní, Nařízení ministerstva vnitra ze dne 25. června 1914, č. 139 *O ošetrování nemocných z povolání provozovaném*.

¹⁸² Tamtéž.

¹⁸³ Slib Florence Nightingalové. In *Sborník jubilejního pracovního sjezdu diplomovaných sester v ČSR*. Praha, 1947, vl. nákl. s. 185.

svým žačkám poskytovala školení po celých 24 měsících na rozdíl od opavské Ošetřovatelské školy III. řádu sv. Františka z Assisi, která měla dobu školení stanovenou jen na 20 měsících.¹⁸⁴

V žádné z deseti ošetřovatelských škol však výuka nepřesahovala zmíněných 24 měsících, a naopak, nikdy se nedostala pod 20 měsících.¹⁸⁵

Jak už bylo výše zmíněno, studium na ošetřovatelských školách se dělilo na jeden rok teoretický a na jeden rok praxe. Avšak v průběhu 30. let se začínají objevovat názory, že pouze jeden rok pro praktický výcvik studentek je velmi krátká doba k tomu, aby získaly přiměřené zkušenosti a všeobecnou ošetřovatelskou průpravu a doporučoval se přidat ještě třetí rok studia, průběhem něhož by studentky získaly podrobnější praktický výcvik.¹⁸⁶

K této změně během období první republiky nedošlo.

Státní ošetřovatelské školy měly vlastní budžet a celkový poplatek za dvouleté školení činil 8 000 korun. V řádových školách se tento poplatek vyžadoval jen od civilních žaček, ostatní vydání kryla kongregace.¹⁸⁷

Ošetřovatelské školy byly provozovány na podkladě internátním, což znamenalo, že *„žákyně jsou zásadně povinny v ústavu bydlet i se stravovati za zvláštní náhradu jejíž výši stanoví ústav ve stanovách. [...] Bezprostřední dozor na internát a osobní vedení žákyň přísluší představené školy.“*¹⁸⁸

7. 2 Ošetřovatelské kurzy

Československý Červený kříž se stal organizátorem krátkodobých kurzů, které na československém území probíhaly již od počátku dvacátých let.

Kurzy byly logické v době prvních let po vzniku samostatného československého státu, kdy byla dlouholetým osvědčeným praktickým ošetřovatelkám bez potřebného vzdělání dána možnost si doplnit kvalifikaci i o teoretickou stránku. Tento typ ošetřovatelek měl po absolvování těchto kurzů nárok na získání definitivy a na přiměřené penzijní zajištění.¹⁸⁹

Kurzy plnily svůj účel v době vzniku republiky, kdy existovaly pouze dvě ošetřovatelské školy a byl nedostatek kvalifikovaného ošetřovatelského personálu, avšak

---

¹⁸⁴ KLEINSCHNITZ, E. Dnešní stav odborného ošetřovatelského školství. In *Československá nemocnice* 5, 1935, č. 6. s. 133.

¹⁸⁵ Tamtéž. s. 133.

¹⁸⁶ HEITZINGEROVÁ. Teorie a praxe ve výchově ošetřovatelek. In *Československá nemocnice* 4, 1934, č. 9. s. 235.

¹⁸⁷ GOFF, Hazel Avis. Ošetřovatelství v Československu. In *Československá nemocnice* 4, 1934, č. 9. s. 244.

¹⁸⁸ KLEINSCHNITZ, c. d. s. 130.

¹⁸⁹ ANZENBACHEROVÁ, M. Ošetřovatelství. In *Československá nemocnice* 5, 1935, č. 9. s. 192.

v průběhu doby ztrácel svůj význam, jelikož počet ošetrovatelských škol, které mohly zajistit kvalitní vzdělání uchazečkám o toto studium, stále rostl. Tím důvody, pro pořádání dalších ošetrovatelských kurzů, mizí.

Proto je zarážející, že v době první republiky nedocházelo k omezování a uzavírání těchto kurzů, které nemohly ošetrovatelskému personálu poskytnout dostatečné vzdělání a jejich počty se nijak nezmenšoval.

Dokonce dle § 57 vládního nařízení č. 22 ze dne 17. 3. 1927 byly ve státních nemocnicích pořádány krátkodobé ošetrovatelské kurzy. „Do těchto kurzů mohl být přijat ten, kdo měl vyšší vzdělání než poskytovala obecná škola a písemně se zavázal, že do dvou let po propůjčení služebního místa, prokáže odbornou způsobilost závěrečnou zkouškou po absolvování asi pětíměsíčního večerního kurzu.“¹⁹⁰

Zvážíme-li že pro vykonávání každého odborného řemesla je potřeba absolvovat několika roční výuku a složit závěrečnou zkoušku, jevíly se krátkodobé ošetrovatelské kurzy, které poskytovaly absolventům oprávnění v péči o nemocné, jako nedostačující.¹⁹¹

V roce 1936 byl pro ošetrovatelky uspořádán tzv. pohotovostní kurz. Přednášky se konaly denně od 18 - 20 hodin ve všeobecné nemocnici v Praze a absolvovalo je celkem 350 diplomovaných sester. Za kurz platila každá účastnice poplatek ve výši 10 korun.

Od tohoto roku se pro dobrovolné sestry připravovaly v padesáti místech Československé republiky kurzy, ve kterých se mimo jiné účastnice učily zacházet s plynovými maskami. Československý Červený kříž se podle zákonných ustanovení zabýval úkoly Civilní protiletectvé ochrany a na základě směrnic o výchově školní mládeže k brannosti působily diplomované sestry jako školitelky.¹⁹²

8. Vývoj ošetrovatelství za první republiky

Již od samých počátků své existence se samostatná Československá republika musela vyrovnávat s neblahými následky první světové války, která na toto území měla katastrofální dopad. Po padlých vojácích zůstalo přibližně 250 tisíc sirotků, z válečných front se vrátilo až 640 tisíc invalidů, mezi podvyživenými obyvateli se nebývalou měrou šířil tyfus, spalničky, záškrť, spála, španělská chřipka, pohlavní nemoci, aj.¹⁹³

---

¹⁹⁰ ANZENBACHEROVÁ, M. Ošetrovatelství. In *Československá nemocnice* 5, 1935, č. 9. s. 192.

¹⁹¹ Tamtéž. s. 192.

¹⁹² KAFKOVÁ, Vlastimila. *Z historie ošetrovatelství*. Brno, 1992. ISBN 80-7013-123-3. s. 32.

¹⁹³ ŘÍHOVÁ, Milada. *Kapitoly z dějin lékařství*. Praha, 2005. ISBN 80-246-1021-3. s. 105.

Postupné zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva, se jen pozvolna projevovalo v poklesu hrubé míry úmrtnosti, která se snížila až v polovině třicátých let. Výrazněji ovšem poklesla díky zlepšení pediatrické péče kojenecká úmrtnost.¹⁹⁴

Zdravotní systém, který Česká republika do velké míry přejala od zaniklého Rakouska – Uherska,¹⁹⁵ byl po celou dobu první republiky inovován a vylepšován. Prvním úkolem ČSR bylo sjednotit zdravotní legislativu ve všech zemích nového státu a dosavadní zákony zjednodušit a přizpůsobit novým podmínkám. Ne všem potřebám v tomto ohledu dovedla nově vzniklá republika vyhovět. Základní zdravotní zákon, o němž se jednalo od prvních let samostatné existence, se do roku 1938 nepodařilo uzákonit vůbec. Reformy, kterých bylo dosaženo, byly polovičaté, zavedené do praxe velmi pomalu anebo příliš pozdě.¹⁹⁶

Veřejné zdravotnictví, organizované a financované státem, bylo vázáno na orgány státní správy. V čele tohoto systému stálo ministerstvo zdravotnictví a tělesné výchovy ustanovené 11. listopadu 1918. Jeho zřízení bylo oproti předválečnému stavu, kdy v nejvyšší instanci podléhalo zdravotnictví ministerstvu vnitra, nesporným pokrokem.¹⁹⁷

Nově vzniklý Československý stát měl k dispozici pouze jedinou civilní dvouletou ošetrovatelskou školu v Praze (více v kapitole Vzdělání ošetrovatelky za první republiky) a i přes veškeré snahy o zvýšení počtu dalších civilních ošetrovatelských škol se situace až do roku 1934 nezměnila.¹⁹⁸

Vedle diplomovaných sester, jejichž počet se po celou dobu první republiky nijak rapidně nezvýšil, v nemocnicích působily řádové sestry, jichž bylo dostatek, a které měly, jako v jiných zemích, tradici vybudované postavení.¹⁹⁹

K významnému rozvoji ošetrovatelských škol došlo v samostatném Československu především díky dr. Alici Masarykové (1879 - 1966). Na její pozvání přijely v roce 1920 do Prahy tři sestry amerického Červeného kříže, M. G. Parsons, A. M. Lentell a B. Kacena, které pomohly vypracovat koncepci výuky a výchovy pro československé ošetrovatelství.²⁰⁰

Prvních deset diplomovaných sester v roce 1918 úspěšně absolvovaly dvouletou státní ošetrovatelskou školu v Praze, ukončily své vzdělání složením praktické a teoretické zkoušky

---

¹⁹⁴ SVOBODNÝ, Petr – HLAVÁČKOVÁ, Ludmila. *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha, 2004. ISBN 80-7254-424-1. s. 158.

¹⁹⁵ Tamtéž. s. 157.

¹⁹⁶ ŘÍHOVÁ, Milada. *Kapitoly z dějin lékařství*. Praha, 2005. ISBN 80-246-1021-3. s. 105.

¹⁹⁷ SVOBODNÝ – HLAVÁČKOVÁ, c. d. s. 161.

¹⁹⁸ Vzniká Civilní ošetrovatelská škola v Turčanském sv. Martině.

¹⁹⁹ GOFF, Hazel Avis. Ošetrovatelství v Československu. In *Československá nemocnice* 4, 1934, č. 9. s. 243.

²⁰⁰ SVOBODNÝ – HLAVÁČKOVÁ, c. d. s. 182.

a tím získaly oprávnění užívat titul diplomovaná ošetrovatelka. Dalších jedenáct absolventek je následovalo o rok později.²⁰¹

Pro zdravotní službu byly částečně připravovány i posluchačky Vyšší školy sociální péče v Praze, založené na podzim roku 1918, po jejím zrušení od roku 1936 v Masarykově státní škole zdravotní a sociální péče.²⁰²

Je nesporné, že v letech 1918 – 1938 nastal ve složení ošetrovateľského personálu ohromný kvantitatívny a kvalitatívny rozvoj. V roce 1918 bylo v Československu pouze deset diplomovaných ošetrovateľek, avšak začátkem roku 1933 byl již celkový počet osob zaměstnaných v ošetrovatelství určen na 8150, z toho 1198 diplomovaných ošetrovateľek, z nich 343 řádových.²⁰³

Práce ošetrovateľek ve všech lůžkových kategoriích byla ještě na počátku 20. let velmi těžká. Až do roku 1927 podléhal ošetrovateľský personál čelednímu řádu z roku 1866, který Československá republika od zaniklého Rakouska – Uherska přejala.²⁰⁴ Většina ošetrovateľek i po roce 1918 stále bydlela v nemocničních pokojích, platy byly minimální a po sňatku byly nuceny z nemocnice odejít.²⁰⁵

Určité zlepšení tohoto stavu přináší až vládní nařízení z března roku 1927 *O úpravě služebních a platových poměrů ošetrovateľů v civilních státních ústavech léčebných a humanitních a ve Všeobecné nemocnici v Praze*. Na základě tohoto nařízení konečně ztrácí ošetrovateľské povolání charakter čeledního poměru, důstojnější bylo i platové ohodnocení ve čtyřech platových pásmech, ve zvláštním případě se tomuto povolání mohly věnovat i osoby vdané a ženaté. Většina z nich však byla stále povinna nadále bydlet a stravovat se za úhradu v příslušném ústavu.²⁰⁶

Zdravotní sestry se čím dál tím více uplatňovaly i v mimo lůžkových zařízeních, v sociální službě a v nově vznikající síti poraden pro dospělé a děti. Nadále se také věnovaly ošetrovateľské a zdravotní službě v rodinách.²⁰⁷

I když po celou dobu první republiky dochází ke snahám o rozšíření informovanosti o činnosti ošetrovateľek a možnosti studia na diplomovanou sestru, ještě v roce 1934 si Hazel Avis Goff ve svém článku, uveřejněném v časopise *Československá nemocnice*, postěžovala, že moderní ošetrovatelství není v ČSR všeobecně uznáváno, v nemocnicích jsou na úkor

²⁰¹ KAFKOVÁ, Vlastimila. *Z historie ošetrovatelství*. Brno, 1992. ISBN 80-7013-123-3. s 21.

²⁰² SVOBODNÝ, Petr – HLAVÁČKOVÁ, Ludmila. *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha, 2004. ISBN 80-7254-424-1. s. 182.

²⁰³ GOFF, Hazel Avis. Ošetrovatelství v Československu. In *Československá nemocnice* 4, 1934, č. 9. s. 243.

²⁰⁴ Více v kapitole Ošetrovatelství od 2. poloviny 19. století.

²⁰⁵ SVOBODNÝ – HLAVÁČKOVÁ, c. d. s. 183.

²⁰⁶ Více v kapitole Platební a jiné poměry ošetrovateľek.

²⁰⁷ SVOBODNÝ – HLAVÁČKOVÁ, c. d. s. 183.

vystudovaných sester zaměstnávány ošetrovatelské opatrovnice, které nemají potřebné vzdělání, což vede k tomu, že je stále malý počet diplomovaných sester v této zemi.²⁰⁸

Základní problém je, podle zmiňované autorky, v tom, že řada ústavů dává na úkor diplomovaných ošetrovatelek přednost řádovým sestřím, jichž je dostatek a mají tradici vybudované postavení. Jako důležitý aspekt uvádí i to, že jsou tyto sestry levnější, mají lepší disciplínu a vykonávají všechnu práci.²⁰⁹

Podle článku Ošetrovatelstvo v nových poměrech od E. Kleinschnitz,²¹⁰ který vyšel v časopise *Československá nemocnice* v roce 1939, bylo na konci první republiky ošetrovatelství hodnoceno na velmi vysoké úrovni jak v oblasti výchovy a školení diplomovaných ošetrovatelek, tak i v oblasti vykonávání svých povinností.²¹¹

8. 1 Kategorizace ošetrovatelek v období první republiky

V období první republiky můžeme mluvit o čtyřech základních druzích ošetrovatelek. Byly to neškolené, praktické ošetrovatelky, jejichž počet se k roku 1934 odhadoval kolem 3000 osob. Jednalo se o osoby, kterým chyběla znalost správné péče o pacienty, měly pouze praktické zkušenosti bez absolvování ošetrovatelské školy, byly zacvičeny na nemocničním oddělení a do jejich povinností často spadaly i práce služebných. Jejich plat byl, na rozdíl od kvalifikovaných ošetrovatelek, velmi nízký.²¹²

Dále můžeme mluvit o praktických ošetrovatelkách s méně než dvouletým výcvikem. V období první republiky nebylo přesných záznamů o konání různých kurzů pro ošetrovatelskou činnost, proto nelze tuto skupinu snadno definovat. Pro praktické ošetrovatelky byly připravovány odborné kurzy náboženskou organizací Charita,²¹³ která pořádala jednorocní kurzy a specializovala se na zaměstnávání absolventek jako ošetrovatelek v rodinách, vesměs v německých oblastech. Čsl. Ochrana matek a dětí²¹⁴ se zase soustředila na výcvik ošetrovatelek dětí v šesti měsíčních kurzech ve svém ústavu v Krči. Absolventky těchto kurzů byly zpravidla zaměstnávány v soukromých službách jednotlivých rodin, v jeslích a některých dětských poradnách.²¹⁵

---

²⁰⁸ GOFF, Hazel Avis. Ošetrovatelství v Československu. In *Československá nemocnice* 4, 1934, č. 9. s. 243.

²⁰⁹ Tamtéž. s. 243.

²¹⁰ Diplomovaná sestra.

²¹¹ KLEINSCHNITZ, E. Ošetrovatelstvo v nových poměrech. In *Československá nemocnice* 9, 1939, č. 5. s. 93.

²¹² GOFF, c. d. s. 243.

²¹³ Nezisková humanitární organizace zřízená římskokatolickou církví poskytující sociální a zdravotní služby, působí od roku 1919 dodnes, tj. r. 2009.

²¹⁴ Humanitární organizace.

²¹⁵ GOFF, c. d. s. 244.

Třetí druh ošetřovatelského personálu byly řádové ošetřovatelky, které se v hojném počtu vyskytovaly ve všech nemocničních ústavech. Řády, jako např. řád svatého kříže (Chomutov, Bratislava), řád sv. Františka z Assis (Opava) či řád milosrdných sester sv. Vincence (Košice), zakládaly vlastní ošetřovatelské školy, které byly charakteristické dobrou přípravou studentek pro budoucí ošetřovatelské povolání.²¹⁶

Poslední skupinou byly diplomované sestry, absolventky ošetřovatelské školy. Ty se dále mohly dělit na ošetřovatelky, které pečovaly o nemocné v nemocničních ústavech; na ošetřovatelky, které pečovaly o nemocné v jejich vlastních rodinách, mimo prostředí ústavů; na ošetřovatelky, které pracovaly v poradnách nejrůznějšího druhu např. v dětských, školních, protituberkulózních, venerických, atd. a na ošetřovatelky, které pracovaly jako instruktorky kurzů pro dobrovolné sestry.²¹⁷

Úroveň diplomovaných sester a ostatních ošetřovatelek byla nesrovnatelná, třebaže většina praktických ošetřovatelek obětovala svému povolání téměř všechny své síly a ve většině případů i svůj soukromý život. Práce mnohých z nich postupem doby dosahovala relativně dobrých výsledků.²¹⁸

8. 2 Postavení ošetřovatelek za první republiky

V popisované době byla ošetřovatelka charakterizována takto: „*Ošetřovatelka je první pomocnicí lékařovou a první vykonavatelkou určitých ošetřovatelských, léčebných a zdravotních služeb. Rozsah její činnosti a pravomoci je široký a tomu úměrné musí býti i její vzdělání. Ošetřovatelka musí ovládati všeobecné ošetřovatelství a všeobecné základy sociální práce; teprve pak se může specialisovati pro určitý úsek pracovní.*“²¹⁹

Sestra měla být taktní, vzdělaná, svědomitá a pilná pracovnice, která doplňuje lékaře po praktické stránce.²²⁰

Dle vládního nařízení č. 139 § 21 bylo možné do 31. prosince 1919, aby osoby, které nabyly přiměřeného výcviku, a které alespoň po dobu tří let sloužily jako ošetřovatelky nemocných, byly připuštěny k diplomové zkoušce, aniž by absolvovaly dvouletou výuku na ošetřovatelské škole.

---

²¹⁶ GOFF, Hazel Avis. Ošetřovatelství v Československu. In *Československá nemocnice* 4, 1934, č. 9. s. 244.

²¹⁷ ANZENBACHEROVÁ, M. Ošetřovatelství. In *Československá nemocnice* 5, 1935, č. 9. s. 190.

²¹⁸ KAFKOVÁ, Vlastimila. *Z historie ošetřovatelství*. Brno, 1992. ISBN 80-7013-123-3. s. 47.

²¹⁹ RIPKOVÁ, A. Poslání ošetřovatelky při vztahu nemocnic k okolí. In *Československá nemocnice* 5, 1935, č. 7. s. 160.

²²⁰ ANZENBACHEROVÁ, c. d. s. 189.

Dále bylo tímto paragrafem nařízeno, aby do výše stanoveného data, bylo osobám, které alespoň čtyři roky vykonávaly ošetřovatelskou činnost, při diplomové zkoušce poskytnuty úlevy v oblasti teoretických požadavků.²²¹

I když bylo dle vládního nařízení č. 139 stanoveno, že do státní zdravotní služby budou přednostně přijímány diplomované ošetřovatelky nemocných a až poté nekvalifikovaný ošetřovatelský personál a to jen v případě, pokud bude nedostatek ošetřovatelek s diplomem,²²² realita byla tomuto nařízení dosti vzdálená.

Toto mé tvrzení lze doložit na základě článku Ošetřovatelstvo v nových poměrech od E. Kleinschnitz, vydaném v roce 1939 v časopise Československá nemocnice, ve kterém stojí, že před druhou světovou válkou byl stále velký počet míst pro diplomované sestry obsazen nekvalifikovaným ošetřovatelským personálem, který se dostal na tyto místa jen proto, že nebyl v danou dobu dostatečný počet diplomovaného personálu. I když se státní správa snažila nahradit tyto sestry ošetřovatelkami s požadovaným vzděláním, byl tento proces velmi pomalý. To především proto, že nešlo ošetřovatelky bez diplomované kvalifikace z jejich míst jen tak propustit, ale jejich místa šla nahradit kvalifikovanými ošetřovatelkami jen v tom případě, když se toto místo uvolní přirozenou cestou, tj. penzionováním, provdáním se, apod.²²³

8. 3 Služba ošetřovatelek v nemocnici

Dle vládního nařízení č. 22 §3 se mohl ošetřovatelem stát ten, kdo:

- 1) vyhovoval všeobecným podmínkám předepsaným pro ustanovení ve státní službě;
- 2) dovršil nejméně osmnáctý rok života;
- 3) byl ke službám, které měl vykonávat, tělesně i duševně způsobilý a důvěryhodný;
- 4) prokázal odbornou způsobilost složením diplomové zkoušky dle vládního nařízení ze dne 25. června 1914, č. 13.

Před nástupem ošetřovatelského personálu do služby, musel vykonat služební přísahu dle tohoto znění: „*Přísahám a slibuji na svou čest a svědomí, že Československé republice budu vždy věren a její vlády poslušen, že budu veškeré zákony zachovávat, všechny své služební povinnosti podle platných zákonů a nařízení vykonávat pilně, svědomitě a nestranně,*

---

²²¹ Císařská královská tiskárna dvorní a státní, Nařízení ministerstva vnitra ze dne 25. června 1914, č. 139 *O ošetřování nemocných z povolání provozovaném.*

²²² Tamtéž.

²²³ KLEINSCHNITZ, E. Ošetřovatelstvo v nových poměrech. In *Československá nemocnice* 9, 1939, č. 5. s. 93.

úředního tajemství neprozradím, příkazů svých představených budu poslušen a ve všem svém jednání jen prospěchu státu a zájmu služby budu dbáti. ²²⁴

Jen na svolení ministerstva zdravotnictví a tělesné výchovy bylo možné dle zmiňovaného vládního nařízení podle § 4 učinit výjimky a ošetřovatelem se mohl stát i ten:

- 1) kdo překročil 40. rok věku;
- 2) jehož způsobilost k jednání byla omezena z jiného důvodu než pro nezletilost;
- 3) kdo byl soudem odsouzen pro zločin nebo pro trestný čin spáchaný ze ziskuchtivosti nebo proti veřejné mravnosti;
- 4) kdo byl z trestu ze státní nebo jiné veřejné služby propuštěn nebo takovou službu opustil v průběhu disciplinárního řízení;
- 5) kdo by svým ustanovením byl podřízen nebo podroben doзору osoby, s níž jest v poměru manželském, adopčním nebo schovaneckém;
- 6) uchazeč, který je ženatý, uchazečka, která je provdaná nebo má děti.

Služba ošetřovatelky v nemocnicích spočívala ve vlastní všeobecné službě ošetřovatelské u lože nemocných, ve speciální práci v odborných odděleních a v neposlední řadě často i v mimo nemocniční službě v rámci nemocnice. ²²⁵

Vlastní ošetřovatelská služba se v řadě lůžkových zařízení v různých místech republiky lišila podle daných podmínek a možností a podle stupně zájmů a morální vyspělost lékařského a ošetřovatelského personálu. ²²⁶

Průměrné nemocniční pokoje představovaly sály o 15 až 27 lůžkách. O nemocné na jednom pokoji pečovaly 2 až 3 ošetřovatelky. ²²⁷

Každý z lékařů, jenž řídil nemocnici, mohl ošetřovatelky a opatrovnice, které se nehodily „ani za služby“, propouštět. ²²⁸ Lékař však mohl manipulovat jen s civilním ošetřovatelským personálem. Řádové sestry měly v každé nemocnici, kde pracovali, svou představenou sestru, která je řídila, a která nedopustila, aby kdokoliv zasahoval do její kompetence. ²²⁹

Ošetřovatelky byly povinny vykonávat jim uloženou práci věrně, pilně a poctivě podle jejich nejlepšího vědomí, k čemuž si musí osvojit potřebné vědomosti a schopnosti. Byly

---

²²⁴ Státní tiskárna, Vládního nařízení ze dne 17. března 1927, č. 22 O úpravě služebních a platových poměrů ošetřovatelů v civilních státních ústavech léčebných humanitních a ve Všeobecné nemocnici v Praze.

²²⁵ RIPKOVÁ, A. Poslání ošetřovatelky při vztahu nemocnic k okolí. In *Československá nemocnice* 5, 1935, č. 7. s. 160.

²²⁶ KAFKOVÁ, Vlastimila. *Z historie ošetřovatelství*. Brno, 1992. ISBN 80-7013-123-3. s. 38.

²²⁷ Tamtéž. s. 36.

²²⁸ PECHOVÁ, M. Otázky sester a jejich poměr k místnímu spolku Čs. červeného kříže. In *Zprávy Čs. Červeného kříže* 3, 1923. s. 159 - 162.

²²⁹ KAFKOVÁ, c. d. s. 34.

povinny zachovat tajemství nemocných a mlčelivost o věcech služebních i ve výslužbě či po zrušení pracovního poměru.²³⁰

Na základě zmiňovaného vládního nařízení č. 139 § 11 byly diplomované ošetřovatelky povinny vykonat písemný slib, ve kterém se zavázaly, že jsou ochotny alespoň po tři roky ve válce, při epidemiích či jiných nemocích, které se vyskytnou ve velkém rozsahu, poskytnout pomoc raněným či nemocným. Při výkonu tohoto slibu musely ošetřovatelky poslouchat příkazy vojenského úřadu či státního zdravotního úřadu.

U osob duchovního stavu mohl být tento slib nahrazen prohlášením řeholního představenstva, že ošetřovatelka nemocných bude tyto povinnosti plnit podle řádových pravidel či na základě rozkazů svých duchovních představených.²³¹

Vrchní sestra byla povinna vykonávat dvakrát denně prohlídku pokojů, kontrolovala čistotu nemocničních pokojů i pacientů, účastnila se ranní vizity a musela kontrolovat, zda se ošetřovatelky chovají k nemocným slušně. Dále vrchní sestra dohlížela na rozdělování stravy a připravovala a sepisovala jídelní lístky. Z administrativního hlediska musela vrchní sestra vést knihu přírůstků a výstupů, starat se o chorobopisy a ukládat je do archívu, v případě potřeby musela obstarávat doprovod nemocného na jiné oddělení. Vrchní sestra stála v čele všech ošetřovatelek a pomocnic na oddělení. Přidělovala a vyměňovala sestry, zaučovala nový personál, radila a pomáhala ostatním sestřám. Byla přímo podřízená primáři, ve věcech administrativních byla podřízena správci.²³²

8. 4 Platové a jiné poměry ošetřovatelek

Na základě vládního nařízení ze 17. března 1927 č. 22 *O úpravě služebních a platových poměrů ošetřovatelů v civilních státních ústavech léčebných humanitních a ve Všeobecné nemocnici v Praze* dochází k první úpravě platových a služebních poměrů ošetřovatelského personálu na území ČSR. Až do této doby byly poměry ošetřovatelského personálu upravovány případ od případu a téměř všude se lišily.²³³

---

²³⁰ Státní tiskárna, Vládního nařízení ze dne 17. března 1927, č. 22 O úpravě služebních a platových poměrů ošetřovatelů v civilních státních ústavech léčebných humanitních a ve Všeobecné nemocnici v Praze.

²³¹ Císařská královská tiskárna dvorní a státní, Nařízení ministerstva vnitra ze dne 25. června 1914, č. 139 O ošetřování nemocných z povolání provozovaném.

²³² HEJDUK, B. O službě vrchní sestry na nemocničním oddělení. In *Československá nemocnice* 7, 1937, č. 8. s. 195 - 197.

²³³ KLEINSCHNITZ, E. Ošetřovatelstvo v nových poměrech. In *Československá nemocnice* 9, 1939, č. 5. s. 93.

I když rok před vydáním tohoto nařízení podal Spolek absolventek školy ošetrovatelské²³⁴ obsáhlé memorandum všem ministerstvům, klubům poslanecké sněmovny a senátu, ve kterém vyjádřil své návrhy a přání o úpravě sociálních poměrů ošetrovatelského personálu a ošetrovatelské služby vůbec, o úpravě bydlení, pracovních hodin a dovolené na zotavení a o reorganizaci služby, vládní nařízení vyhovělo plně pouze v jednom bodě a to v uznání služebního titulu v podobě *Diplomovaná sestra*.²³⁵

Částečně bylo vyhověno i požadavkům týkajících se platu. Dle vládního nařízení č. 22 byly sestry podle odsloužených let v povolání ošetrovatelském rozděleny do deseti skupin a jejich roční plat byl stanoven takto:

1. stupeň.....	Kč 6 300
2. stupeň.....	Kč 7 056
3. stupeň.....	Kč 7 800
4. stupeň.....	Kč 8 556
5. stupeň.....	Kč 9 300
6. stupeň.....	Kč 10 056
7. stupeň.....	Kč 10 800
8. stupeň.....	Kč 11 556
9. stupeň.....	Kč 12 300
10. stupeň.....	Kč 13 056 ²³⁶

Ze článku M. Anzenbacherové²³⁷ z roku 1935 vydaném v časopise *Československá nemocnice* se k tomuto tématu dále dozvídáme, že „*Ošetrovatelky zařazeny do kategorie zřízenecké s počátečním platem Kč 700,-, kterážto částka se po srážkách snižuje o 245 Kč na byt, stravu a pojištění, takže čistý příjem činí 455,- Kč; po 3letých lhůtách nastává zvýšení o 25,- Kč, což se opakuje 9krát.*“²³⁸ Celkový měsíční plat vrchní sestry a instruktorky ošetrovatelských škol byl 600 korun měsíčně a představená školy dostávala až 900 korun platu za měsíc.²³⁹

Důležité je zmínit, že částečně vycvičené ošetrovatelky, které neabsolvovaly některou z deseti ošetrovatelských škol na území ČSR, dostávaly jen o dvacet korun menší plat než jejich kvalifikované spolupracovnice. Takto malá platová diference mezi školenou a

²³⁴ Organizace diplomovaných sester, bližší vysvětlení v kapitole Spolková činnost diplomovaných sester.

²³⁵ ANZENBACHEROVÁ, M. Ošetrovatelství. In *Československá nemocnice* 5, 1935, č. 9. s. 191 - 192.

²³⁶ Státní tiskárna, Vládního nařízení ze dne 17. března 1927, č. 22 O úpravě služebních a platových poměrů ošetrovatelů v civilních státních ústavech léčebných humanitních a ve Všeobecné nemocnici v Praze.

²³⁷ Vrchní zdravotní sestra.

²³⁸ ANZENBACHEROVÁ, c. d. s. 192.

²³⁹ GOFF, Hazel Avis. Ošetrovatelství v Československu. In *Československá nemocnice* 4, 1934, č. 9. s. 246.

neškolenou silou nemohlo přispět k tomu, aby se do budoucna zvětšil počet kvalifikovaných sester, jelikož nebyl důvod, který by vedl neškolené sestry k dalšímu vzdělání.²⁴⁰

Možnost penzijního důchodu byla sestrám dána po 60. roce života. Jestliže však sestra opustila službu po sňatku, měla podle tohoto zákona právo na odbytné a ztrácela nárok na penzi.²⁴¹

Memorandum Spolku absolventek školy ošetrovatelské požadovalo, aby byl diplomovaný ošetrovatelský personál zařazen do kategorie úřednické či podúřednické a to odůvodňovalo hlavně tím, že ošetrovatelské školy přijímají absolventky zejména s vyšším předběžným vzděláním a také že ošetrovatelská služba vyžaduje kromě odborné práce i administrativní úkony, které předpokládají vyšší způsobilost. I přes tyto argumenty však vládní nařízení ošetrovatelky zařadilo do kategorie zřízenců.²⁴²

Na druhou stranu je to částečně možno brát jako pokrok, jelikož do vydání tohoto nařízení „bylo ošetrovatelství většinou ponecháno v poměru námezdním s charakteristickými známkami poměru čeledního.“²⁴³

Dalším požadavkem Spolku absolventek školy ošetrovatelské bylo zlepšení organizace ošetrovatelské služby tak, aby v každém ústavě „fungoval post vrchní sestry, která by byla odpovědná za veškerý ošetrovatelský personál, což by zaručovalo kázeň a řádnou dělbu práce ošetrovatelského personálu. Nemocnice by měla mít tolik ošetrovatelského personálu, aby na jednu sestru připadlo nejvíce šest nemocných.“²⁴⁴

K tomuto požadavku se však vládní nařízení z roku 1927 nijak nevyjadřovalo a ke změně došlo až v roce 1935, kdy tomuto požadavku bylo vyhověno alespoň ve státních nemocnicích.²⁴⁵

I přes to, že memorandum Spolku absolventek školy ošetrovatelské požadovalo úpravu a přesné vymezení pracovní doby ošetrovatelského personálu, vládní nařízení se tímto problémem nijak nezaobíralo, jen v § 10 zmiňuje, že pracovní doba ošetrovatelského personálu se určuje podle potřeby služby.²⁴⁶

Úprava služebního oděvu a potřeba sjednotit jeho podobu nebyla ve vládním nařízení č. 22 nijak vyřešena. Nařízení praví, že do doby, než bude ministerstvem zdravotnictví a

---

²⁴⁰ GOFF, Hazel Avis. Ošetrovatelství v Československu. In *Československá nemocnice* 4, 1934, č. 9. s. 246.

²⁴¹ Státní tiskárna, Vládního nařízení ze dne 17. března 1927, č. 22 O úpravě služebních a platových poměrů ošetrovatelů v civilních státních ústavech léčebných humanitních a ve Všeobecné nemocnici v Praze.

²⁴² ANZENBACHEROVÁ, M. Ošetrovatelství. In *Československá nemocnice* 5, 1935, č. 9. s. 192.

²⁴³ Tamtéž. s. 192.

²⁴⁴ Tamtéž. s. 192.

²⁴⁵ Tamtéž. s. 192.

²⁴⁶ Státní tiskárna, Vládního nařízení ze dne 17. března 1927, č. 22 O úpravě služebních a platových poměrů ošetrovatelů v civilních státních ústavech léčebných humanitních a ve Všeobecné nemocnici v Praze.

tělesné výchovy vydány předpisy o služebním oděvu a jeho užívání, zůstává v platnosti dosavadní ošetřovatelský oděv.²⁴⁷

Dle zmiňovaného nařízení č. 22 měl ošetřovatelský personál nárok, pokud to služba dovolila, na každoroční dovolenou, která se pohybovala v časovém rozmezí od osmi do osmnácti dní a to podle množství odsloužených let.²⁴⁸

Požadavek Spolku absolventek školy ošetřovatelské o prodloužení ošetřovatelského studia z dvou let na dva a půl nebo na tři roky nebyl ve vládním nařízení řešen.²⁴⁹

Zveřejněné vládní nařízení č. 22 vyvolalo mezi diplomovanými sestrami bouřlivé rozhořčení. Křivdu viděly v tom, že byly zařazeny do kategorie pomocných ošetřovatelek, dále v nepříliš zvýhodněném platebním pásmu oproti ošetřovatelkám bez kvalifikace a v tom, že pro ně platila nejnižší vymezená dovolená.²⁵⁰

Na základě výše uvedených faktů si dovoluji tvrdit, že i když bylo vládní nařízení č. 22 v historii ošetřovatelství první republiky považováno jako velký krok kupředu, přání a tužby ošetřovatelského personálu nebyly zdaleka uspokojeny. Nařízení řešilo jen dílčí otázky, k řadě zásadních věcí se vyjadřovalo jen zběžně či okrajově a základní otázky, týkající se pracovní doby či úpravy bydlení, nezměnilo vůbec.

Z těchto a mnoho dalších důvodů nelze předpokládat, že by se počet zájemkyň o studium na ošetřovatelských školách zvětšil v době, kdy měly mladé dívky a ženy možnost studovat na jiných, perspektivnějších školách, po jejichž absolvování jim bylo nabídnuto daleko příznivější platové ohodnocení.

8. 5 Ubytování ošetřovatelek

V prvních letech samostatné Československé republiky byly diplomované sestry ubytovány ve školním internátě, než se pro ně uvolnily pokoje na lůžkovém oddělení. Civilní ošetřovatelky a opatrovnice bez požadovaného vzdělání na dvouleté ošetřovatelské škole bydlely vesměs přímo na pokojích nemocných v koutě, oddělené zástěnou. Řádové sestry bydlely ve zvláštních ubytovnách, tzv. klausurách, které pro ně vybudovaly jejich kongregace přímo v areálu příslušných nemocnic.²⁵¹

---

²⁴⁷ Státní tiskárna, Vládního nařízení ze dne 17. března 1927, č. 22 O úpravě služebních a platových poměrů ošetřovatelů v civilních státních ústavech léčebných humanitních a ve Všeobecné nemocnici v Praze.

²⁴⁸ Tamtéž.

²⁴⁹ ANZENBACHEROVÁ, M. Ošetřovatelství. In *Československá nemocnice* 5, 1935, č. 9. s. 192.

²⁵⁰ KAFKOVÁ, Vlastimila. *Z historie ošetřovatelství*. Brno, 1992. ISBN 80-7013-123-3. s. 47.

²⁵¹ Tamtéž. s. 36.

Vládní nařízení č. 22 nařizovalo ošetřovatelskému personálu výslovnou povinnost v nemocnicích a v ústavech léčebných a humanitních bydlet a stravovat se. Za stravu platil personál ústavu náhradu, která byla každoročně stanovena ministerstvem zdravotnictví a tělesné výchovy po dohodě s ministerstvem financí.²⁵² Tato povinnost znamenala obrovské zasahování do soukromí ošetřovatelského personálu a přinášela s sebou velmi tíživé omezení osobního života.

Hazel Avis Goff v roce 1934 píše, že ošetřovatelky „*bydlí v nemocničních budovách a když se jim poskytne bydlení ve zvláštních pavilonech, jsou tyto většinou přeplněné, neútulné a bez místností, kde by se sestry mohly scházeti nebo mohly přijímati své přátelé.*“²⁵³

Jelikož byla služební doba předpokládána na dobu čtyřiceti let, není se čemu divit, že ošetřovatelky požadovaly, aby jim bylo poskytnuto řádné ubytování. I když se po celou dobu první republiky ústavy snažily, podle článku Ošetřovatelstvo v nových poměrech od E. Kleinschnitz, který vyšel v časopise Československá nemocnice v roce 1939, ošetřovatelkám vyjít podle jejich sil vstříc, narážela tato jejich snaha na řadu překážek, která činily tento proces velmi zdlouhavým a do konce první republiky nedošlo v tomto ohledu k žádné výrazné změně.²⁵⁴

8. 6 Pracovní doba ošetřovatelek

Jak už bylo zmíněno v kapitole Platební a jiné poměry ošetřovatelek, i přes to, že memorandum Spolku absolventek školy ošetřovatelské, vydané roku 1926, požadovalo úpravu a přesné vymezení pracovní doby ošetřovatelského personálu, vládní nařízení č. 22 se tímto problémem nijak nezaobíralo, jen v § 10 zmiňuje, že pracovní doba ošetřovatelského personálu se určuje podle potřeby služby.²⁵⁵

V tomto ohledu tedy nedochází k žádné změně, jelikož před vydáním vládního nařízení č. 22 platil pro ošetřovatelský personál čelední řád, vydaný roku 1866, který první republika od zaniklé Rakousko - Uherské monarchie přejala, a ve kterém stálo, že pracovní doba opatrovnického a ošetřovatelského personálu je určena podle potřeby, což jinými slovy znamenalo, že byla neomezená.²⁵⁶

---

²⁵² Státní tiskárna, Vládního nařízení ze dne 17. března 1927, č. 22 O úpravě služebních a platových poměrů ošetřovatelů v civilních státních ústavech léčebných humanitních a ve Všeobecné nemocnici v Praze.

²⁵³ GOFF, Hazel Avis. Ošetřovatelství v Československu. In *Československá nemocnice* 4, 1934, č. 9. s. 246.

²⁵⁴ KLEINSCHNITZ, E. Ošetřovatelstvo v nových poměrech. In *Československá nemocnice* 9, 1939, č. 5. s. 93.

²⁵⁵ Státní tiskárna, Vládního nařízení ze dne 17. března 1927, č. 22 O úpravě služebních a platových poměrů ošetřovatelů v civilních státních ústavech léčebných humanitních a ve Všeobecné nemocnici v Praze.

²⁵⁶ Řád čeledí pro království české, vyjímajíc hl. město Prahu, vydaný 7. dubna 1866 ve Vídni.

I když v prosinci roku 1918 vyšel zákon O osmihodinové pracovní době, z knihy spisovatelky Vlastimily Kafkové *Z historie ošetřovatelství* se dozvídáme, že pracovní doba ošetřovatelského personálu byla v období první republiky různě uzpůsobena podle daných situačních podmínek. Řádové sestry měly pracovní dobu permanentní, přerušovanou pouze modlitbami a jinými náboženskými úkony, které jim jako povinnost předepisoval jejich církevní řád.

Civilní ošetřovatelský personál pracoval většinou ve 24 nebo 36 hodinových nepřetržitých cyklech, někdy od šesté hodiny ranní do deváté hodiny večerní, jindy od šesté hodiny ranní do sedmé hodiny večerní. Pouze v neděli končila jejich služba dříve, a to v páté nebo šesté hodině večerní a od té doby jim byly do deváté hodiny večerní povoleny vycházky. Na některých pracovištích, např. na pražských klinikách, měly ošetřovatelky volno jednu celou neděli v měsíci.²⁵⁷

O volno na vycházku si musela ošetřovatelka písemně požádat a požadavek předložit k podpisu a schválení lékaři oddělení, v některých nemocnicích správci či řediteli nemocnice. Lékař, který propustku podepisoval, nebyl povinen ji schválit. Na propustkách byla přesně stanovena doba odchodu a návratu do nemocnice. Při překročení povolené doby byla ošetřovatelka povolána do ředitelny a v řadě případů potrestána tím, že jí např. nebyly po tři týdny vycházky dovoleny.²⁵⁸ Po vykonání noční služby mohly mít ošetřovatelky za přijatelné situace toho dne odpoledne volno.²⁵⁹

8. 6. 1 Pracovní oděv ošetřovatelek

Oděv ošetřovatelského personálu nebyl po celou dobu první republiky sjednocen. Úprava služebního oděvu a potřeba sjednotit jejich podobu nebyla ve vládním nařízení č. 22 nijak vyřešena. Nařízení praví, že do doby, než bude ministerstvem zdravotnictví a tělesné výchovy vydány předpisy o služebním oděvu a jeho užívání, zůstává v platnosti dosavadní ošetřovatelský oděv.²⁶⁰

Víme tedy, že české sestry začaly nosit první uniformy od roku 1918 a užívaly dva typy:

---

²⁵⁷ KAFKOVÁ, Vlastimila. *Z historie ošetřovatelství*. Brno, 1992. ISBN 80-7013-123-3. s. 36.

²⁵⁸ KŘIVÁNKOVÁ, J. *Vzpomínky první diplomované sestry v ČSR*. 1964, bm.

²⁵⁹ KAFKOVÁ, c. d. s. 36.

²⁶⁰ Státní tiskárna, Vládního nařízení ze dne 17. března 1927, č. 22 O úpravě služebních a platových poměrů ošetřovatelů v civilních státních ústavech léčebných humanitních a ve Všeobecné nemocnici v Praze.

- 1) pracovní uniforma - bílé šaty do půle lýtek, k uniformě patřila bílá zástěra, velký bílý skládaný čepec, bílé ponožky, bílé boty a odznak;²⁶¹
- 2) uniforma pro sestry vrchní nebo představené nebo pro slavnostní příležitosti - tmavé šaty s kulatým tuhým bílým límečkem, k nim sestry nosily bílý čepec stejný jako k pracovní uniformě.

Tyto uniformy byly předepsané jen pro ošetrovatelský personál všeobecné nemocnice v Praze, v jiných městech nebyl vždy ošetrovatelský oděv stejný jako pražský.²⁶²

V léčebných ústavech byla po sestřích požadována odpovědnost za osobní hygienu nemocného a za čistotu a pořádek v jeho okolí, dále měly za úkol vytvářet ovzduší domova, napomáhajícího k léčení, musely vykonávat všechny přípravy pro léčebné přípravky a všechny přípravy při léčebných zákrocích.²⁶³

9. Spolková činnost diplomovaných sester

V čele bojů za lepší společenské postavení ošetrovatelského personálu, otevření dalších ošetrovatelských škol, vyšší počet diplomovaných sester, prohloubení jejich kvalifikace a vzdělání, aj. stál především Spolek absolventek školy ošetrovatelské (dále Spolek). Ten byl v roce 1921 založen desíti diplomovanými sestrami, prvními absolventkami ošetrovatelské školy v Praze, které pokládaly za svou povinnost vykonat pro povznesení ošetrovatelského stavu vše, co bude v jejich silách.²⁶⁴

Spolek, jako celostátní organizace, sdružoval československé sestry bez rozdílu národnosti, náboženství nebo politické příslušnosti.²⁶⁵

„Zpočátku se Spolek soustředil především na zvyšování odborné úrovně ošetrovatelek pořádáním přednášek a odborných kurzů a to ve spolupráci se sociálně zdravotním odborem ČSČK.“²⁶⁶

Tyto bojovnice za práva ošetrovatelek dále prosazovaly prodloužení studia v ošetrovatelské škole o jeden rok, aby mohl být studijní program, zvláště pak praktický výcvik, prohlouben. Na druhou stranu se Spolek snaží i o propagaci ošetrovatelského

---

²⁶¹ ROZSYPALOVÁ, Marie – ŠAFRÁNKOVÁ, Alena. *Ošetrovatelství I: Pro 1. ročník středních zdravotnických škol*. Praha, 2002. ISBN 80-86073-96-3. s. 24.

²⁶² STAŇKOVÁ, Marta. Sestra - reprezentant ošetrovatelské profese. In *Sestra* 10, 2000, č. 1. ISSN 1210-0404. s. 8.

²⁶³ KAFKOVÁ, Vlastimila. *Z historie ošetrovatelství*. Brno, 1992. ISBN 80-7013-123-3. s. 29.

²⁶⁴ Tamtéž. s. 76.

²⁶⁵ ANZENBACHEROVÁ, M. Ošetrovatelství. In *Československá nemocnice* 5, 1935, č. 9. s. 191.

²⁶⁶ KAFKOVÁ, c. d. s. 76.

povolání, o výchovu a vzdělání sester, prosazované různými formami. Už v roce 1925 se členky Spolku podílely na uspořádání velké zdravotnické výstavy v Hradci Králové, o rok později připravily ve spolupráci s Čsl. Ochranou matek a dětí v rámci hospodářské výstavy v Praze expozici, která seznamovala návštěvníky se zásadami správného ošetřování kojence a rodičky. Důležitou činností Spolku bylo i pořádání společenských večírků ve prospěch založeného fondu na sesterský domov.²⁶⁷

9. 1 Spolek diplomovaných sester

V roce 1928 dochází ke změně názvu Spolku absolventek školy ošetřovatelské na Spolek diplomovaných sester (dále SDS). Členky přejmenovanou organizaci charakterizovaly takto: „*Spolek diplomovaných sester v ČSR je odbornou celostátní organizací, sdružující sestry československé bez rozdílu národnosti, náboženství nebo politické příslušnosti. Spolek usiluje o povznesení ošetřovatelského stavu, hájí zájmy svých členek po stránce sociální, hospodářské a politické. Pěstuje stavovskou kázeň a pečuje o zvýšení odborného vzdělání sester pořádáním přednášek, pokračujících kurzů, exkurs vydáváním odborné literatury. Navazuje styky se sesterskými organizacemi v cizině a je ve stálém styku s Mezinárodní ošetřovatelskou radou [...] Přijímá za činné absolventky ošetřovatelských škol a za přispívající členky ošetřovatelky, ochotné přispívati na účely nejméně 50,-Kč ročně. Kancelář spolku je v Praze II., Ječná ul.č.4, tel. 323448.*“²⁶⁸

Spolek diplomovaných sester pomáhal udržovat a zvyšovat sociální úroveň sester, snažil se o zlepšování ústavní služby a o zdokonalování sociální zdravotní péče.²⁶⁹

Jelikož až do roku 1937, kdy začíná SDS vydávat odborný časopis Diplomovaná sestra,²⁷⁰ neměl ošetřovatelský personál svůj vlastní časopis, tyto a další své názory zveřejňoval v časopisech Československá nemocnice, Zdraví lidu, U kolébky, Čin, aj.²⁷¹

Iniciativou anglických a amerických sester byla v roce 1899 založena Mezinárodní ošetřovatelské rady v Ženevě, kam byl v roce 1933 na mezinárodní konferenci v Paříži a v Bruselu SDS přijat jako řádný člen. Stanovy této mezinárodní sesterské organizace byly směrodatné pro další rozvoj ošetřovatelství na českém území.²⁷²

²⁶⁷ KAFKOVÁ, Vlastimila. *Z historie ošetřovatelství*. Brno, 1992. ISBN 80-7013-123-3. s. 76.

²⁶⁸ MOLÁROVÁ, J. Ošetřovatelství v československé republice. In *Zprávy Čs. Červeného kříže* 13, 1933. s. 38.

²⁶⁹ GOFF, Hazel Avis. Ošetřovatelství v Československu. In *Československá nemocnice* 4, 1934, č. 9. s. 246.

²⁷⁰ Během války jeho vydávání zrušeno, obnoven až roku 1951 pod názvem Zdravotnická pracovnice, od roku 1989 až do současnosti vychází pod názvem Sestra.

²⁷¹ KAFKOVÁ, c. d. s. 89.

²⁷² ANZENBACHEROVÁ, M. Ošetřovatelství. In *Československá nemocnice* 5, 1935, č. 9. s. 191.

9. 2 Ošetřovatelský poradní sbor

Přes veškeré snahy Spolku diplomovaných sester se dlouho nedařilo ustanovit určitý orgán, který by hájil zájmy ošetřovatelek v nejvyšších úřadech, a proto veškeré otázky, které se týkaly ústavní ošetřovatelské péče, se musely předkládat nemocničnímu oddělení ministerstvu zdraví a tělesné výchovy.²⁷³

I když se tyto návrhy objevovaly po celou éru první republiky a oficiálně byly předneseny na III. Celostátním sjezdu diplomovaných sester - ošetřovatelek, který se konal v roce 1936 v Praze, k obratu došlo až v únoru roku 1938, kdy vznikl Ošetřovatelský poradní sbor v ministerstvu zdravotnictví a tělesné výchovy.²⁷⁴

Ošetřovatelský poradní sbor se především zabýval otázkou ošetřovatelských škol a krátkodobých kurzů, řešil organizační práce v ústavech a úzce spolupracoval s ošetřovatelskými poradními sbory ČSČK.²⁷⁵

Tento poradní sbor také z iniciativy SDS a ČSČK shromažďoval zástupce všech vlivných korporací, které se zabývaly ošetřovatelstvím, přinášel náměty a rady pro další rozvoj tohoto oboru a především byly z iniciativy tohoto sboru pořádány každoroční konference činitelů ošetřovatelských škol.²⁷⁶

9. 3 Sjezdy diplomovaných sester

Za důležitou aktivitu Spolku diplomovaných sester jsou brány sjezdy. První z nich byl uspořádán ve dnech 2. - 5. července 1927 pod názvem I. sjezd diplomovaných sester. Zúčastnilo se ho 57 sester, které zastupovaly všechny ročníky ošetřovatelských škol, s cílem pohovořit o celostátní organizaci svého Spolku, o důležitosti dalšího vzdělávání sester, aj.²⁷⁷

Výsledkem červencového sjezdu bylo formulování základních požadavků Spolku do závěrečného memoranda, které bylo zasláno ministerstvu zdravotnictví a tělesné výchovy a lze shrnout do těchto bodů: provedení systematizace ve státních léčebných ústavech; návrh na dovolenou ne méně než 4 týdny; možnosti zajištění penze po třiceti služebních letech i

---

²⁷³ GOFF, Hazel Avis. Ošetřovatelství v Československu. In *Československá nemocnice* 4, 1934, č. 9. s. 246.

²⁷⁴ KAFKOVÁ, Vlastimila. *Z historie ošetřovatelství*. Brno, 1992. ISBN 80-7013-123-3. s. 91.

²⁷⁵ Tamtéž. s. 92.

²⁷⁶ ANZENBACHEROVÁ, M. Ošetřovatelství. In *Československá nemocnice* 5, 1935, č. 9. s. 192.

²⁷⁷ KAFKOVÁ, c. d. s. 79.

možnosti nároku na penzi při přerušení služby z rodinných důvodů; návrh na úpravu pracovní doby, ubytování, odlišení znaků pro české a německé diplomované sestry, aj.²⁷⁸

V prosinci 1931 se konal II. sjezd diplomovaných sester - ošetřovatelek v Praze, který se snažil vyřešit otázky týkající se prohloubení studijního programu ošetřovatelských škol, zejména v otázkách praxe, čímž by došlo k prodloužení doby studia. Sjezd dále řešil otázku zvýšení počtu diplomovaných sester, aj. Za jeden z nejdůležitějších počínů sjezdu je možno brát to, že tu byla zhodnocena dosavadní činnost sester a vytýčeny úkoly k dalšímu rozvoji ošetřovatelské péče. Sjezd se nakonec sjednotil v tom, že krátkodobé kurzy mohou být organizovány jako nouzové opatření při stávajícím nedostatku diplomovaných sester a za nejlepší řešení považoval zřízení dalších ošetřovatelských škol. Průběh sjezdu byl zdokumentován první souborovou publikací o československém ošetřovatelství ve Sborníku II. sjezdu diplomovaných sester - ošetřovatelek v ČSR.²⁷⁹

Výsledky zmiňovaného II. sjezdu byly shrnuty do závěrečné resoluce, která byla opět předána ministerstvu zdravotnictví a tělovýchovy a požadovala: aby byly vybudovány další ošetřovatelské školy pro světské studentky; aby byly vydány jednotné učebnice pro ošetřovatelské školy; aby byly pořádány doplňovací kurzy pro diplomované sestry po několikaleté službě, aby se sestry seznámily s novými vědeckými poznatky; aby byly upraveny sociální poměry a plat diplomovaných sester, aj.²⁸⁰

V době 6. - 8. prosince 1936 se v Praze konal již III. Celostátní sjezd diplomovaných sester - ošetřovatelek v ČSR. Tento sjezd zdůraznil požadavky vybudovat další školy pro civilní sestry a dobu výuky rozšířit na tři roky; zřídit místa představených a vrchních sester ve všech ústavech a veřejných nemocnicích; ustanovit diplomované sestry jako spolupracovnice úředních lékařů; místa ošetřovatelek pro diplomované sestry postupně systematizovat; novelizovat vládní nařízení č. 22/1927 Sb. Sjezd dále žádal, aby SDS, jakožto jediná stavovská odborná organizace, byl oprávněn spolupůsobit při doplňování učebních osnov ošetřovatelských škol. V zájmu pohotovosti požadoval sjezd uzákonění celostátní registrace diplomovaných sester, konečně pak urychleně zřídit ošetřovatelský referát při ministerstvu zdravotnictví a tělesné výchovy, který by byl rozhodujícím orgánem ve všech zásadních otázkách československého ošetřovatelství.²⁸¹

---

²⁷⁸ KAFKOVÁ, Vlastimila. *Z historie ošetřovatelství*. Brno, 1992. ISBN 80-7013-123-3. s. 79.

²⁷⁹ Tamtéž. s. 83 - 84.

²⁸⁰ Tamtéž. s. 84 - 86.

²⁸¹ Třetí celostátní sjezd diplomovaných sester – ošetřovatelek v ČSR. In *Československá nemocnice* 6, 1936, č. 10. s. 253.

Proslov E. R. Tobolářové²⁸² ukončující III. Celostátní sjezd zněl následovně: „[...] *apeluji na naše úřady a veřejnost, aby pomáhaly upravit podmínky sestrám tak, aby neutuchalo jejich nadšení, nebyla zklamána jejich osobní pohoda, které je nezbytně třeba k úspěšné práci. Prosím úřady a veřejnost, aby pomáhaly utvrzovat naše sestry v přesvědčení, že povolání, které si zvolily, je nikoliv ponižujícím zaměstnáním, nýbrž je to povolání stojící vysoko na stupních lidské důstojnosti.*“²⁸³

Závěrečné memorandum III. Celostátního sjezdu, které shrnovalo požadavky SDS, bylo kromě ministerstvu zdravotnictví a tělovýchovy rovněž zasláno i všem významným a vlivným činitelům a příznivcům československého ošetrovatelství.²⁸⁴

10. Ošetrovatelství po druhé světové válce

Po dobu druhé světové války (1939 - 1945) byly všechny dvouleté ošetrovatelské školy na českém území zrušeny a obnovy se dočkaly až v roce 1945. Do těchto ústavů byly přijímány mladé ženy od 18 do 30 let věku. Po roce 1948 byly dvouleté ošetrovatelské školy sloučeny s rodinnými či sociálními školami a byly přejmenovány na Vyšší sociálně zdravotní školy. Studium na tomto typu škol bylo po roce 1948 prodlouženo na tři, později na čtyři roky. Základní podmínkou pro přijetí uchazečky do ošetrovatelské školy bylo ukončení základní školy. Kromě odborných předmětů a praxe v nemocnicích obsahoval učební plán také předměty všeobecného vzdělání.²⁸⁵

---

²⁸² Představená české ošetrovatelské školy v Praze.

²⁸³ TOBOLÁŘOVÁ, E. R. K historii české ošetrovatelské školy pražské. In *Československá nemocnice* 6, 1936, č. 10. s. 254 - 256.

²⁸⁴ KAFKOVÁ, Vlastimila. *Z historie ošetrovatelství*. Brno, 1992. ISBN 80-7013-123-3. s. 91.

²⁸⁵ ROZSYPALOVÁ, Marie – ŠAFRÁNKOVÁ, Alena. *Ošetrovatelství I: Pro 1. ročník středních zdravotnických škol*. Praha, 2002. ISBN 80-86073-96-3. s. 25.

11. Závěr

Prvotním cílem mé bakalářské práce bylo popsat vývoj ošetřovatelství v první polovině 20. století na českém území. Jak už bylo zmíněno v úvodu, od tohoto plánu jsem, díky velkému množství získaných informací, upustila a zaměřila jsem se především na vývoj ošetřovatelství v Československu v období první republiky, tj. 1918 – 1938.

V první části práce jsem popsala ženské emancipační aktivity, jejich boj za lepší postavení ve společnosti a dostupnost vzdělání v období první republiky. V těchto kapitolách jsem se snažila ukázat změny v postavení ženy ve společnosti od druhé poloviny 19. století až do třicátých let 20. století. Došla jsem k závěru, že až v období první republiky bylo, alespoň pokud se legislativy týče, českým ženám umožněno svobodně rozhodovat o jejich budoucnosti, vzdělání či povolání a to především díky ústavě z roku 1920, která ženám zaručila stejná politická a občanská práva jako mužům a dala jim formální rovnoprávnost.

Pomoc a péči o nemocné neposkytoval jen vycvičený či laický personál, ale i řády a kongregace s charitativním a ošetřovatelským zaměřením. V další kapitole jsem se proto pokusila vytvořit výčet a popis nejrozšířenějších mužských a ženských ošetřovatelských řádů v českých zemích. V této části mé práce jsem se pokusila nastínit, do jaké míry ovlivňovaly ošetřovatelské řády vývoj ošetřovatelství na našem území a jak se jejich pozice v oblasti péče o nemocné v průběhu doby měnila.

Samotnému popisu vývoje ošetřovatelství v období první republiky předchází kapitola, která se zaměřuje na retrospektivní vývoj ošetřovatelství. Základy pro vytvoření moderní ošetřovatelské péče byly položeny již v době vlády Marie Terezie a zejména jejího syna Josefa II. (vládl 1780-1790), kteří se snažili prostřednictvím vládních norem budovat systém zdravotní správy, jež měla zajistit zlepšení neutušených zdravotních poměrů. 24. května 1781 vydal Josef II. direktivní pravidla, která nařizovala zakládání specializovaných ústavů. Na základě těchto pravidel vznikají první všeobecné nemocnice a to r. 1785 v Brně, r. 1787 v Olomouci a r. 1790 v Praze. V roce 1787 byly v Brně a Olomouci založeny porodnice a o dva roky později byl založena porodnice v Praze.

Jak už jsem se částečně zmínila, hlavním tématem této práce se stal vývoj ošetřovatelství v období první republiky. Před vypracování této práce jsem vycházela z představy, že ošetřovatelství, tedy péče o strádající, bylo v popisované době zaměstnání jako každé jiné. Avšak po prostudování dostupné literatury a po analýze získaných dokumentů jsem zjistila svůj omyl. Ošetřovatelství ani v období první republiky nebylo prestižním povoláním. Až do roku 1927, kdy vychází Vládního nařízení č. 22 *O úpravě služebních a*

platových poměrů ošetřovatelů v civilních státních ústavech léčebných humanitních a ve Všeobecné nemocnici v Praze, bylo jediné státní nařízení, které upravovalo poměry týkající se ošetřovatelství Nařízení ministerstva vnitra ze dne 25. června 1914, č. 139 *O ošetřování nemocných z povolání provozovaném*. Toto nařízení se zaměřilo na otázky týkající se vzdělání a výcviku ošetřovatelského personálu, na podmínky, které musí uchazečka o ošetřovatelské vzdělání splňovat a na přijímání žákyň do ústavů spravovaných státem. Nařízení však nestanovilo přesnou pracovní dobu ošetřovatelského personálu, neřešilo platební poměry ošetřovatelů ani nevypracovalo jednotnou osnovu, podle které se měly budoucí sestry vyučovat. Ani vládní nařízení z roku 1927 nepřináší výrazné zlepšení poměrů ošetřovatelského personálu. Sice přesně stanovilo služební a platové poměry, délku dovolené a pracovní povinnosti, neřešil však vůbec pracovní dobu, která stále zůstávala na libovůli ústavů, které ošetřovatelský personál zaměstnával. Zákon o osmihodinové pracovní době, který byl po vzniku Československé republiky přijat, nebyl v tomto nařízení akceptován.

Ve své práci jsem dále zjistila, že diplomovaný ošetřovatelský personál neměl, na rozdíl od nekvalifikovaného, výrazná privilegia, jejich platy se od sebe téměř nelišily a v řadě případů byly řádové sestry upřednostňovány na úkor diplomovaného personálu. Ošetřovatelky měly výslovnou povinnost v nemocnicích a v ústavech léčebných a humanitních, ve kterých pracovali, bydlet a stravovat se. Ani vládní nařízení z roku 1927 toto nařízení nezměnilo a až do konce první republiky v této oblasti nedošlo ke změně.

Závěr práce zachycuje spolkovou činnost diplomovaných sester, zaměřuje se na jimi vydávaná periodika a na konání a výsledky ošetřovatelských sjezdů. V této části jsem se především snažila ukázat aktivity diplomovaného personálu, jejich požadavky a cíle, které chtěli změnit či nově prosadit či programy, které jednotlivé ošetřovatelské sjezdy vytvořily. Musím však konstatovat, že téměř žádné jejich požadavky nebyly v období první republiky vyšší státní instancí přijaty a boje za jasně stanovenou pracovní dobu, zlepšení ubytování ošetřovatelského personálu, prodloužení studia v ošetřovatelských školách o jeden rok, vybudování dalších ošetřovatelských školy pro světské studentky, aj. se vlekly hluboko do 20. století.

12. Ressume

Initially the goal of my bachelor thesis was to describe a development of medical treatment in the first half of the 20th century in our country. As I mentioned in prologue, because of the huge quantity of informations, I waived it and aimed primarily for the development of medical treatment during the republic of Czechoslovakia, 1918 – 1938.

In the first part of my thesis I described a fight of women for education and occupation, their status and accessible education at the time of The first republic of Czechoslovakia. Due to gained informations I found out, that up to the time of The first republic, women were able to decide about their future, education and occupation without restraint mainly because of the constitution in 1920.

There is a chapter, addicted to the retrospective development of medical treatment before the description of the general development.

In the next chapter I tried to create the enumeration and description of the most common medical institutes in our country. In this part I tried to adumbrate their affect on the medical treatment and changes in their status in that branches.

As I partly mentioned, the main attribute of this thesis is the development of medical treatment at the time of The first republic of Czechoslovakia. Before this final thesis I thought, that medical treatment is the same occupation as others. But after studying accesible literature and analysing gained documents I found out my fault.

Not even at the time of The first republic of Czechoslovakia the medical treatment was prestigious occupation. Nurses had explicit duty to live and eat in the hospitals, where they worked. And not even the Governmental regulation from 1927 changed this order, until the end of The first republic the situation was the same. I also detected that compared with unqualified staffs, the qualified and experienced nurses did not have auxiliary, special privileges, their wages were nearly the same and in many cases the priority was given rather to unqualified staffs then to qualified nurses.

13. Seznam použité literatury a pramenů

Literatura

- BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha, 2005. ISBN 80-7277-241-4.
- BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc, 2001. ISBN 80-244-0248-3.
- CUHRA, Jaroslav. *České země v evropských dějinách IV: Od roku 1918*. Praha, 2006. ISBN 80-7185-794-7.
- ČAPEK, Vratislav a kol. *Světové dějiny II: Dějiny lidských civilizací od poloviny 17. století po současnost*. Praha, 1993. ISBN 80-7168-091-5.
- GEBHART, Jan. *České a československé dějiny. II. díl: Od roku 1790 do současnosti*. Praha, 1991. ISBN 80-85298-29-5.
- GLOS, Bohuslav. *Práce a mzdy žen*. Praha, 1937.
- JIRÁSKO, Luděk. *Církevní řády a kongregace v zemích*. Praha, 1991. ISBN 80-85245-11-6.
- KAFKOVÁ, Vlastimila. *Z historie ošetrovatelství*. Brno, 1992. ISBN 80-7013-123-3.
- KUČERA, Zdeněk - ŠTVERÁK, Vladimír. *Chrestomatie z dějin pedagogiky*. Praha, 1999. ISBN 80-7184-626-0.
- KUZMIN, Michail Nikolajevič. *Vývoj školství a vzdělání v Československu*. Praha, 1981.
- LENDEROVÁ, Milena et al. *Dějiny každodennosti "dlouhého" 19. století. II. díl: Život všední i sváteční*. Pardubice, 2005. ISBN 80-7194-756-3.
- MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí – proč?: Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha, 2005. ISBN 80-7277-295-3.
- NEUMANN, Stanislav K. *Dějiny ženy: Populárně sociologické, etnologické a kulturně historické kapitoly*. Praha, 1999. ISBN 80-86355-03-9.
- PLEVOVÁ, Ilona - SLOWIK, Regina. *Vybrané kapitoly z historie ošetrovatelství*. Ostrava, 2008. ISBN 978-80-7368-506-6.
- ROZSYPALOVÁ, Marie – ŠAFRÁNKOVÁ, Alena. *Ošetrovatelství I: Pro 1. ročník středních zdravotnických škol*. Praha, 2002. ISBN 80-86073-96-3.
- ŘÍHOVÁ, Milada et al. *Kapitoly z dějin lékařství*. Praha, 2005. ISBN 80-246-1021-3.

SVOBODNÝ, Petr - HLAVÁČKOVÁ, Ludmila. *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha, 2004. ISBN 80-7254-424-1.

UCHALOVÁ, Eva. *Česká móda 1918 – 1939. Elegance první republiky*. Praha, 1996. ISBN 80-7033-424-X.

VÁŇOVÁ, Růžena. *Vývoj počátečního školství v českých zemích*. Praha, 1986.

VESELÁ, Zdena. *Vývoj českého školství*. Praha, 1988.

Prameny

Místodržitelská knihtiskárna, *Řád čeledí pro království české, vyjímajíc hl. město Prahu* ze dne 7. dubna 1866.

Císařská královská tiskárna dvorní a státní, Nařízení ministerstva vnitra ze dne 25. června 1914, č. 139 *O ošetřování nemocných z povolání provozovaném*.

Státní tiskárna, Vládního nařízení ze dne 17. března 1927, č. 22 *O úpravě služebních a platových poměrů ošetřovatelů v civilních státních ústavech léčebných humanitních a ve Všeobecné nemocnici v Praze*.

Slib Florence Nightingalové. In. *Sborník jubilejního pracovního sjezdu diplomovaných sester v ČSR*. Praha, 1947, vl. nákl.

ANZENBACHEROVÁ, M. Ošetřovatelství. In *Československá nemocnice* 5, 1935, č. 9. s. 189 - 192.

GOFF, Hazel Avis. Ošetřovatelství v Československu. In *Československá nemocnice* 4, 1934, č. 9. s. 243 - 247.

HEITZINGEROVÁ. Teorie a praxe ve výchově ošetřovatelek. In *Československá nemocnice* 4, 1934, č. 9. s. 235 - 236.

HEJDUK, B. O službě vrchní sestry na nemocničním oddělení. In *Československá nemocnice* 7, 1937, č. 8. s. 195 - 197.

HERBENOVÁ, B. Naše snahy o povznesení stavu ošetřovatelek nemocných. In *Národní listy*, 1923.

KLEINSCHNITZ, E. Dnešní stav odborného ošetřovatelského školství. In *Československá nemocnice* 5, 1935, č. 6. s. 130 - 139.

KLEINSCHNITZ, E. Ošetřovatelstvo v nových poměrech. In *Československá nemocnice* 9, 1939, č. 5. s. 93 - 94.

KŘIVÁNKOVÁ, J. *Vzpomínky první diplomované sestry v ČSR*. 1964, bm.

MAYER, J. Reforma manželského práva. In *Eva* 8, 1936, č. 10. s. 26.

- MÁNKOVÁ, A. Dějiny ošetřovatelství. In *Československá nemocnice* 4, 1934, č. 3. s. 71 - 79.
- MATOUŠEK, Miroslav. O začátcích našeho ošetřovatelství. In *Zdravotnická pracovnice* 11, 1952, č. 9. s. 573 - 575.
- MĚSKA, Adolf. *O učebnicích ošetřovatelství*. In *Československá nemocnice* 5, 1935, č. 9. s. 193.
- MOLÁROVÁ, J. Ošetřovatelství v československé republice. In *Zprávy Čs. Červeného kříže* 13, 1933. s. 38.
- Ošetřovatelská hlídka. Volná místa. In *Zprávy Čs. Červeného kříže* 7, 1927. s. 143.
- PECHOVÁ, M. Otázky sester a jejich poměr k místnímu spolku Čs. červeného kříže. In *Zprávy Čs. Červeného kříže* 3, 1923. s. 159 - 162.
- RIPKOVÁ, A. Poslání ošetřovatelky při vztahu nemocnic k okolí. In *Československá nemocnice* 5, 1935, č. 7. s. 159 - 163.
- SINKULOVÁ, L. Ideál ošetřovatelství před 300 lety. In *Zdravotnická pracovnice* 17, 1967, č. 4. s. 237 - 238.
- SMRŽOVÁ, A. Kam po maturitě. In *Eva* 8, 1936, č. 15. s. 7.
- STAŇKOVÁ, Marta. Z historie charitativní a řádové ošetřovatelské péče. In *Sestra* 13, 2003, č. 6. ISSN 1210-0404. s. 3 - 18.
- STAŇKOVÁ, Marta. Sestra - reprezentant ošetřovatelské profese. In *Sestra* 10, 2000, č. 1. ISSN 1210-0404. s. 8 - 9.
- ŠOBOVÁ, A. Počátky ženského studia u nás. In *Zdravotnická pracovnice* 7, 1957, č. 10. s. 632 - 634.
- TOBOLÁŘOVÁ, E. R. K historii české ošetřovatelské školy pražské. In *Československá nemocnice* 6, 1936, č. 10. s. 254 - 256.
- Třetí celostátní sjezd diplomovaných sester – ošetřovatelek v ČSR. In *Československá nemocnice* 6, 1936, č. 10. s. 253.
- ULLRICH, Z. Několik čísel o středoškolském a vysokoškolském studiu žen. In *Eva* 11, 1939, č. 3. s. 14.
- Úspěchy ženské práce. In *Ženská rada* 4, 1928, č. 8. s. 133.
- ZEMAN, F. – VALOUŠKOVÁ, P. N. I. Pirogov a ošetřovatelská péče. In *Zdravotnická pracovnice* 11, 1961, č. 11. s. 654 - 660.
- Ženští poslanci a senátoři po volbách 29. 10. 1929. In *Ženská rada* 5, 1929, č. 9. s. 124.